

Research Paper

Cohort replacement and familism in Iran

Milad Bagi*¹ , Nastaran Karimi Aram²

¹ Assistant Professor of Demography, Department of Social Sciences, Faculty of Economics and Social Sciences, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran, m.bagi@basu.ac.ir

² M.A. in Demography, Department of Social Sciences, Faculty of Economics and Social Sciences, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran, nastaran.karimiararam@gmail.com

 10.22080/SSI.2023.24876.2073

Received:
March 11, 2023
Accepted:
August 23, 2023
Available online:
September 19, 2023

Keywords:
Familism, cohort replacement, family values, generation, World Values Survey

Abstract

Objectives: The prominent feature of Iranian society, familism, has changed in recent decades. This study investigates the effect of cohort replacement on these changes. **Methods:** For this purpose, we analyzed WVS data during 2000-2020 and Wittgenstein center data. **Findings:** Demographic pyramids based on education reveal that cohort replacement has significantly transformed Iran's demographic composition. All cohorts accept the family as a totality and there is a consensus on its importance. However, differences are considerable when it comes to behaviors within the family. The younger generations' attitudes are more radical. Divorce and abortion acceptance are higher among them. Most of them consider marriage as an outdated institution; fewer believe that having children is a social obligation or taking care of parents is the responsibility of children. The familism varies significantly between cohorts and the difference between the 1990s cohort with their predecessors is more evident. They experienced different socialization. They have been raised in an era in which mass media and the Internet evolved, which positively affects young people's formation of modern thoughts. The 1990s cohort has a higher disbelief, secular and post-materialist values that decrease familism. **Conclusion:** The expansion of these values and continuation of the cohort replacement will lead to a further decline in familism in the future. However, government policies can accelerate or slow down this process.

*Corresponding Author: Milad Bagi

Address: Department of Social Sciences, Faculty of Economics and Social Sciences, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran. Email: m.bagi@basu.ac.ir

Extended Abstract

1. Introduction

Familism has long been regarded as a prominent and positive characteristic of Iranian society throughout its history. Traditionally, children have received full support from their parents until they marry, and even after forming new families, there is no compulsion to separate from their parents' home. Moreover, parents are reciprocally taken care of by their children in times of illness and disability, particularly during old age, and sending parents to nursing homes is still not widely accepted by a significant portion of people. However, the profound changes experienced in various dimensions of Iranian society over the past few decades, particularly after the 1978 revolution, have led to transformations in the family structure, despite its enduring significance.

The family structure has undergone significant transformations over the years, influenced by various factors. Among these influences, generational differences play a pivotal role in shaping family dynamics. When coupled with cohort replacement, these differences lead to profound social changes. Cohort replacement refers to the process wherein old people who have traditional values and beliefs die and are replaced by young people who have modern and contemporary beliefs.

The literature review in Iran reveals that the influence of generational differences and cohort replacement on familism has been overlooked. The present research aims to explore the impact of this phenomenon on familism. Unlike previous cross-sectional studies, this study adopts

a generational approach to examine changes in familism.

2. Methods

The data was sourced from the World Values Survey. Iran has participated in three waves: 2000, 2005, and 2020 with 2600, 2900, and 1800 sample sizes, respectively. The statistical population comprises all Iranians aged 18 and older. The sampling process employed a multi-stage cluster method.

The dependent variable is familism, which was measured using several items. They encompassed various aspects related to the importance of family and attitudes toward familial responsibilities. The items included the importance of the family, the level of trust they have in their family, having a child is a social duty, the necessity of both parents' presence at home for children, admiration of children by their parents, children should take care of their ill parents, marriage is an outdated institution, and attitudes towards divorce and abortion.

3. Results

The findings reveal a significant change in the population structure of Iran. A comparison of the age pyramids from different years demonstrates that the population of Iran, which primarily comprised illiterate individuals in 1956 with only a small portion having low education, has transformed by 2016 into a population where the majority are literate and possess secondary and tertiary education. Projections indicate that this trend will persist, with only a minute percentage of the population expected to be illiterate by 2050. These changes can be attributed to cohort replacement, as a

substantial proportion of the illiterate elderly population from 1976 and earlier has passed away, leaving room for young people born in the decades after the revolution, with a significantly higher education level. Thus, a less-educated population is being replaced by a highly-educated one resulting in being natural for these two populations to have different values and attitudes.

Significant differences in values and attitudes were observed among the cohorts. Secular values, disbelief, autonomy, attitudes toward gender equality, and post-materialist values are higher among the younger cohort compared to the older ones. This trend also extends to issues related to familism. For instance, acceptance of divorce and abortion is higher among the younger cohorts. Additionally, more of them view marriage as an outdated institution, while fewer consider taking care of parents as the duty of children. Consequently, the total score of familism is lower among the younger cohorts, and there is a noteworthy difference between cohorts.

The results of the multivariate analysis also indicate that belonging to younger cohorts had a more negative effect on the level of familism. Specifically, being part of the last three cohorts (1970, 1980, and 1990) significantly decreased the level of familism compared to the reference group (1930 cohort). Moreover, men, rural residents, married individuals, and those with lower levels of education obtained higher familism scores.

In terms of cultural and behavioral variables, the level of familism is higher among people who hold stronger religious beliefs, have materialist values and have lower levels of secular values, attitudes towards gender equality, and autonomy. It

can be concluded that individuals with more traditional attitudes and values tend to have a higher level of familism.

4. Conclusion

The study indicates that the general concept of family is widely accepted among all cohorts. Respondents regardless of their birth cohort or historical experiences, agree on the importance of family and place trust in it. Thus, the overall notion of family is universally accepted.

However, differences become apparent when examining specific behaviors within the family. Younger cohorts demonstrate more modern perspectives on these behaviors, and their views sharply contrast with the traditional views held by older cohorts.

Although certain values may appear similar in some aspects, it is noteworthy that familism among the younger cohorts is lower. The crucial distinction lies in the last three cohorts, as they exhibit significant variations from the previous generations. This could be attributed to the impact of time and events that they have experienced. The different values and attitudes of young cohorts can be attributed to the influence of factors such as development, modernization, and the expanding mass media in Iran during recent decades.

Additionally, it can show that instead of encountering a generation gap or discontinuity in Iran, we observe generation differences. These generational differences naturally emerge as a consequence of the structural shifts taking place in society. As such, the evolving values and attitudes among the

younger cohorts are not indicative of discord, but rather a reflection of the societal changes they have experienced.

Due to the ongoing process of cohort replacement, we should expect further changes in familism in the coming decades. This is because the aging population will gradually be replaced by younger generations. The traditional values held by the current elderly population in Iran will no longer be prevalent in the future, as younger individuals with modern and updated views on family structures will take their place. As a result, the concept of family and

its role in society is likely to evolve significantly over time.

5. Funding

There is no funding support.

6. Authors' contribution

Authors have an equal contribution.

7. Conflict of interest

The authors declared no conflict of interest.

علمی پژوهشی

جایگزینی نسلی و خانواده‌گرایی در ایران

میلاد بگی^۱، نسترن کریمی آرام^۲

^۱ استادیار جمعیت‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم اقتصادی و اجتماعی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان

M.bagi@basu.ac.ir

^۲ کارشناس ارشد جمعیت‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم اقتصادی و اجتماعی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان

nastaran.karimiaran@gmail.com

10.22080/SSI.2023.24876.2073

چکیده

اهداف: خانواده‌گرایی به‌عنوان ویژگی بارز جامعه ایرانی طی دهه‌های اخیر با تغییراتی همراه بوده است. هدف مطالعه حاضر، بررسی تأثیر جایگزینی نسلی بر وقوع این تغییرات با استفاده از تحلیل داده‌های پیمایش ارزش‌های جهانی طی دوره ۱۳۷۹-۱۳۹۹ است. هرم‌های جمعیتی بر حسب تحصیلات نشان داد جایگزینی نسلی سبب ایجاد تغییرات گسترده‌ای در ساختار جمعیتی ایران شده است. روش مطالعه: پژوهش حاضر به روش کمی و با استفاده از تکنیک تحلیل ثانویه انجام گرفته است. داده‌های مورد استفاده برای این مطالعه از پیمایش ارزش‌های جهانی اقتباس شد. جامعه‌ی آماری شامل همه‌ی ایرانیان ۱۵ ساله و بالاتر است. نمونه‌گیری نیز با روش خوشه‌ای چند مرحله‌ای انجام گرفته است. یافته‌ها: ماهیت کلی خانواده، اهمیت و اعتماد به آن در همه نسل‌ها مشابه است. اما در مورد رفتارهای درون خانواده، تفاوت‌ها آشکار است. نسل‌های جوان‌تر دیدگاه‌های رادیکال‌تری دارند. پذیرش طلاق و سقط‌جنین، منسوخ دانستن ازدواج و مخالفت با مراقبت از والدین توسط فرزندان در بین آن‌ها بیشتر است. تفاوت‌های معناداری در میزان خانواده‌گرایی نسل‌ها مشاهده شد و تفاوت متولدین ۱۳۷۰ و پس از آن با پیشینیانشان چشمگیرتر است. دلیل آن می‌تواند دوران جامعه‌پذیری متفاوت آن‌ها باشد که مشخصه‌ی اصلی آن گسترش رسانه‌های جمعی و اینترنت است که بر شکل‌گیری اندیشه‌های مدرن جوانان اثرگذار است. سکولاریسم، ارزش‌های پسامادی‌گرایانه و بی‌اعتقادی مذهبی که تأثیر منفی بر خانواده‌گرایی داشتند، در بین آن‌ها بیشتر است. نتیجه‌گیری: انتظار می‌رود با گسترش این ارزش‌ها و تداوم روند جایگزینی نسلی، میزان خانواده‌گرایی در آینده کاهش بیشتری داشته باشد. هرچند سیاست‌ها و برنامه‌های دولت می‌تواند این روند را تسریع یا آهسته سازد.

تاریخ دریافت:

۲۲ اسفند ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش:

۱ شهریور ۱۴۰۲

تاریخ انتشار:

۲۸ شهریور ۱۴۰۲

کلیدواژه‌ها:

خانواده‌گرایی، جایگزینی نسلی، ارزش‌های خانوادگی، نسل، پیمایش ارزش‌های جهانی

* نویسنده مسئول: میلاد بگی

آدرس: استادیار جمعیت‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم اقتصادی و اجتماعی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران

ایمیل: m.bagi@basu.ac.ir

۱ مقدمه و بیان مسأله

رو درحالی‌که در هر جمعیتی حدود سه درصد افراد بی‌فرزند هستند، در جوامع توسعه‌یافته این رقم بین ۱۵ تا ۲۵ درصد متغیر است (بگی، ۱۴۰۰: ۷۶).

این تغییرات در رابطه با سایر ابعاد خانواده نیز دیده می‌شود. در سال ۲۰۲۰ میزان‌های طلاق در کشورهای جنوب اروپا بالاترین آمارها را ثبت کرده‌اند. به‌طوری‌که نسبت طلاق به ازدواج در پرتغال و اسپانیا به ترتیب ۹۱/۵ و ۸۵/۵ به‌ازای هر ۱۰۰ ازدواج است. میانگین سن در اولین ازدواج نیز در سوئد و اسپانیا برای مردان به ترتیب ۳۷/۵ و ۳۷/۲ و برای زنان به ترتیب ۳۴/۸ و ۳۴/۹ سال است (استاتیستا^۳ ۲۰۲۲) که بالاترین آمارها در جوامع توسعه‌یافته است. همچنین ایرلند به‌عنوان یک کشور توسعه‌یافته اروپایی شناخته می‌شود که در سال ۱۹۷۰ میزان موالید خارج از چارچوب ازدواج در آن کمتر از ۳ درصد بوده است. اما در سال ۲۰۱۸ به ۳۸ درصد رسیده و این خود بیانگر افزایش میزان زندگی زناشویی خارج از چارچوب ازدواج است (سوبوتکا و برگهامر^۴، ۲۰۲۱). میزان اعتماد به افراد غیر از خانواده در دانمارک و لوکزامبورگ به ترتیب ۸۸ و ۸۵ درصد است که نسبت به گذشته افزایش پیدا کرده است (زوانا^۵، ۲۰۰۱). به‌منظور مراقبت از سالمندان نیز در ایالات متحده تقریباً از هر ۱۰ نفر فرد میان‌سال، یک نفر درگیر مراقبت از پدر یا مادر معلول یا مبتلا به بیماری مزمن است (نیکول و جانک^۶، ۱۹۹۷). به‌طورکلی در کشورهای توسعه‌یافته تقریباً سه‌چهارم افراد سالمند به‌صورت مستقل زندگی می‌کنند (صادقی و خدپرست، ۱۴۰۱).

کشورهای درحال توسعه نیز از این تغییرات در امان نبوده‌اند. بر اساس داده‌های بانک جهانی (۲۰۲۰) نسبت طلاق به ازدواج در کشورهایی همچون قزاقستان و کوبا به ترتیب حدود ۴۶ و ۲۹ به‌ازای هر ۱۰۰ ازدواج است. همچنین میانگین سن در اولین ازدواج در کشورهایی مانند بلغارستان و الجزایر به

خانواده یکی از مهم‌ترین نهادهای اجتماعی است که به‌عنوان یکی از منابع سرمایه اجتماعی در سطح جهان تلقی می‌شود (ساروخانی و صداقتی‌فرد، ۱۳۸۸). همچنین خانواده دارای ابعاد گوناگون زیستی، اجتماعی، اقتصادی، حقوقی و روانی است که در تمامی جوامع حائز اهمیت است، چرا که این نهاد مسؤول اصلی برای پرورش فرزندان و جامعه‌پذیری آنان محسوب می‌شود (یوسفی، ۱۳۹۱). در نتیجه بسیاری از مردم جهت‌گیری‌ها و تصمیمات خود را در زمینه‌های علمی، اخلاقی، اجتماعی و فرهنگی بر مبنای این نهاد اجتماعی سامان می‌دهند (مدیری، ۱۳۹۷: ۱۴۸). در ایران نیز خانواده به لحاظ اینکه برطرف‌کننده نیازهای افراد است موردتوجه قرار می‌گیرد. بااین‌حال به دنبال تغییرات به وجود آمده در زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی و همچنین حرکت جوامع به‌سوی صنعتی شدن و توسعه‌یافتگی، خانواده و ابعاد مختلف آن از جمله ارزش‌ها و هنجارهای خانوادگی دستخوش تغییر شده است و با چالش‌هایی روبرو است (مدیری، ۱۳۹۷).

در کشورهای توسعه‌یافته و به‌ویژه با وقوع گذار جمعیتی دوم، تغییرات خانواده در سطح گسترده‌ای به وقوع پیوست. از همین رو بسیاری از رفتارهایی که در گذشته به‌عنوان ارزش‌های خانوادگی شناخته می‌شدند، دیگر موردتوجه نیستند. در بسیاری از این جوامع الگوی خانوادگی مستقل^۱ شکل گرفته است. در این الگو استقلال فردی در خانواده بسیار ارزشمند بوده و وابستگی متقابل عاطفی چندان مورد تأکید قرار نمی‌گیرد. از آنجاکه سیستم‌های تأمین اجتماعی معمولاً مراقبت از سالمندان را برعهده دارند، داشتن فرزندان از یک دارایی اقتصادی به یک هزینه اقتصادی تبدیل شده است و تنها دلایل بچه‌دار شدن، دلایل عاطفی هستند (مایر^۲، ۲۰۱۳). از همین

⁴ Sobotka & Berghammer

⁵ Zuanna

⁶ Nichols & Junk

¹ family model of independence

² Mayer

³ Statista

بیانگر آن است که اکثر افراد ترجیح دهند با یکدیگر همزیستی داشته باشند تا اینکه به طور رسمی ازدواج کنند. برای مثال در آمریکا میزان همبستگی طی سال‌های ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۸ از ۳ درصد به ۷ درصد افزایش یافته است. همچنین ۶۹ درصد از افراد ۱۸ سال و بالاتر همبستگی را قابل قبول می‌دانند حتی اگر در نهایت هیچ ازدواج رسمی نداشته باشند و ۱۶ درصد از افراد همبستگی را در صورتی که زوج قصد ازدواج داشته باشند، قابل قبول می‌دانند (هارویتز^۵ و همکاران، ۲۰۱۹).

لازم به ذکر است که همبستگی تنها مختص به کشورهای غربی و توسعه‌یافته نمی‌باشد. در ایران نیز طی یک دهه گذشته مطالعات مختلف بروز رفتارهایی همچون همبستگی و روابط جنسی خارج از دایره زناشویی را گزارش کرده‌اند (قادرزاده و همکاران، ۱۳۹۶، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۳، خلج‌آبادی فراهانی و همکاران، ۱۳۹۱، زارع شاه‌آبادی و سلیمانی، ۱۳۹۱، آزاد ارمکی و همکاران، ۱۳۹۰). هر چند به نظر نمی‌رسد تأثیر این رفتارها به اندازه‌ای باشد که ادعا کرد بر تغییرات ساختار خانوار در ایران در طی دوره مورد مطالعه نقش داشته باشند (بگی، ۱۳۹۷).

تغییرات در ابعاد مختلف خانواده در اثر عوامل متعددی همچون نوسازی (نظری و همکاران، ۱۳۹۸)، جهانی شدن و گسترش ارتباطات (حیدری، ۱۳۹۸)، افزایش تحصیلات (نیک پروری و همکاران، ۱۳۹۰)، افزایش اشتغال زنان (سوبوتکا و برگهامر^۶، ۲۰۲۱) و ... رخ داده است. در این بین مطالعات پیشین به نقش و اهمیت نسل‌ها اشاره کرده‌اند (معیدفر، ۱۳۸۳؛ ساروخانی و صداقتی فرد، ۱۳۸۸؛ آزاد ارمکی، ۱۳۸۶). از این رو محققان جایگزینی نسلی یا جابجایی نسل‌ها^۷ را یکی از عوامل اصلی تغییرات

ترتیب ۳۵/۷ و ۳۲/۴ برای مردان و ۳۲/۶ و ۲۸/۲ برای زنان است. همچنین در رابطه با نگهداری از سالمندان، تنها حدود یک‌چهارم افراد سالمند به صورت مستقل زندگی می‌کنند. به عبارتی دیگر کشورهای توسعه‌یافته در مقایسه با کشورهای در حال توسعه به لحاظ میزان وابستگی به خانواده در سطح پایین‌تری قرار دارند (صادقی و خداپرست، ۱۴۰۱). تغییرات خانواده در ایران نیز قابل‌مشاهده است به‌ویژه که طی دهه‌های گذشته تغییرات اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و جمعیتی متعددی را تجربه کرده است. برای مثال در فاصله سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۹۵ شمار موارد طلاق روند افزایشی داشته و همچنین دوام ازدواج‌های منجر به طلاق^۱ در سال ۱۳۹۵ به طور میانگین ۸/۷ سال است (حسینی و تیموری ارشد، ۱۳۹۸: ۱۳۲). میانگین سن در اولین ازدواج برای مردان و زنان به ترتیب از ۲۳/۵ و ۱۹/۷ در سال ۱۳۶۵، به ۲۷/۴ و ۲۳ سال در سال ۱۳۹۵ رسیده است (فتحی و همکاران، ۱۳۹۶). در طول دوره ۱۳۸۵-۱۳۹۵ سهم سالمندانی که تنها زندگی می‌کردند، از ۱۲ به ۱۵ درصد افزایش یافته است (صادقی و خداپرست، ۱۴۰۱). افزایش میزان‌های طلاق در جوامع امروزی منجر به ایجاد ساختارهای خانوادگی متنوعی در جوامع معاصر شده است که شامل افزایش سهم خانوارهای تک‌نفره، تک‌والد و خانوارهای ترکیبی^۲ و ناتنی^۳ است (اشمید^۴، ۲۰۲۱). نتایج مطالعات نیز نشان می‌دهد که در ایران سهم خانوارهای تک‌نفره و تک‌والد بر اثر طلاق روند افزایشی دارد (بگی و عباسی شوازی، ۱۳۹۹). همچنین تعداد افراد مطلقه‌ای که به تنهایی زندگی می‌کنند، در سال ۱۳۸۵، ۸/۸ درصد بوده است که این رقم در سال ۱۳۹۵ به ۱۲/۴ درصد افزایش یافته است. این رقم برای زنان به ترتیب ۷/۴ و ۱۰/۷ درصد و برای مردان نیز ۱۱/۷ و ۸/۱۵ درصد بوده است (بگی، ۱۴۰۱). مطالعات در کشورهای توسعه‌یافته

۱. منظور، طول مدت طول ازدواج‌هایی است که به طلاق منجر شده‌اند.

۲ Blended Families
۳ Stepfamilies

۴ Schmid

۵ Horowitz

۶ Sobotka & Berghammer

۷ Cohort replacement

۱۳۸۸: ۹). به‌عنوان مثال بر مبنای نظرسنجی سازمان ملی جوانان، ۴۲ درصد از جوانان بیان کردند که محیط خانه برای آنان خسته‌کننده است و همچنین یک سوم آن‌ها معتقد بودند که والدین از درک مسائل آن‌ها عاجز هستند (سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۰).

بررسی ادبیات تجربی در ایران نشان می‌دهد جایگزینی نسلی نکته‌ای است که چندان به آن پرداخته نشده است. پژوهش حاضر سعی دارد تا ضمن بررسی تغییرات و جایگزینی نسلی در ایران، به بررسی تأثیر این جایگزینی بر خانواده‌گرایی بپردازد. مطالعه حاضر در سطح ملی است. همچنین برخلاف مطالعات پیشین که معمولاً به‌صورت مقطعی و در سال‌های تقویمی خاصی به بررسی ارزش‌های خانوادگی پرداخته‌اند، در پژوهش حاضر تغییرات خانواده‌گرایی به‌صورت نسلی مورد بررسی قرار می‌گیرد و از این رو امکان بررسی تغییر در ارزش‌های خانوادگی طی دهه‌های گذشته فراهم می‌شود. بر این اساس مطالعه حاضر به دنبال پاسخ به این سوالات است که: ساختار جمعیت به لحاظ ویژگی‌های فردی چه تغییراتی را تجربه کرده است؟ نگرش نسبت به ارزش‌های خانوادگی در بین کوهورت‌های مختلف چگونه بوده است؟ آیا خانواده‌گرایی در بین نسل‌ها و کوهورت‌های مختلف از تفاوت معناداری برخوردار است؟ و اینکه نقش مشخصه‌های فردی و فرهنگی در تغییرات خانواده‌گرایی چگونه است؟

۲ مروری بر ادبیات تجربی پژوهش

بررسی پیشینه‌ی تجربی پژوهش نشان می‌دهد که مطالعات نسلی و بررسی تفاوت‌های نسل‌ها در

اجتماعی قلمداد می‌کنند (رایدر^۱، ۱۹۶۵؛ لوتز^۲، ۲۰۱۳؛ زنگ^۳ و همکاران ۲۰۰۶؛ بگی و عباسی شوازی، ۲۰۲۰). منظور از جایجایی نسلی این است زمانی که نسل‌های مُسن و دارای اعتقادات و باورهای سنتی به واسطه‌ی مرگ از جمعیت خارج می‌شوند، نسل‌های جدید همراه با باورهای مدرن و امروزی جایگزین آن‌ها می‌شوند. در رابطه با ارزش‌های خانوادگی، نسل جوان دیگر خود را به چارچوب‌های هنجاری و ارزشی گذشتگان محدود نمی‌کند و الگوهای جدیدی را برای زندگی‌شان اتخاذ می‌کند. در نتیجه برخی ارزش‌ها و یا تقدس‌های گذشته برای جوانان به مرور کمرنگ شده و یا رو به زوال می‌روند (صبوری و خسروشاهی، ۱۳۹۳: ۷۹). این امر تغییرات در ارزش‌های خانوادگی در سطح جامعه را به دنبال خواهد داشت. کشورهای توسعه‌یافته پیش‌تر و از دهه ۱۹۷۰ به بعد این تغییرات را تجربه کرده بودند به طوری تغییرات در خانواده و ابعاد آن را به جهت‌گیری‌های ارزشی جوانان تحصیل‌کرده‌ای مرتبط می‌دانند که دیدگاه‌های متفاوتی با پیشینیان خود داشتند و نیازهای جدیدی را مطالبه می‌کردند (لستهاق^۴، ۲۰۱۴؛ لستهاق و سوروکین^۵، ۲۰۰۲).

دگرگونی‌های رخ داده در چند دهه‌ی اخیر ایران نیز بیانگر آن است که جوانان در جریان وسیع اطلاعات و گسترش ارتباطات قرار گرفته‌اند. بنابراین آن‌ها با دیدگاه‌ها و نظریات جدید آشنا شده‌اند که منجر به ظهور ارزش‌های نو و افزایش سطح توقعات و انتظارات آن‌ها می‌شود (معیدفر، ۱۳۸۷: ۱۹۵). پیامدهای این امر برای خانواده می‌تواند چشمگیر باشد. اگرچه خانواده به‌عنوان کانون اصلی و تأثیرگذار در تعامل طبیعی بین نسلی است و زمینه‌ی تعامل میان نسل‌ها است (آزاد ارمکی، ۱۳۸۳: ۵۷۰) اما گاهی اوقات جوانان ساختارهایی را برمی‌گزینند یا تمایلاتی دارند که با ساختارهای خانواده در تضاد است (ساروخانی و صدافتی فرد،

4. Lesthaeghe

5. Surkyn

¹ Ryder

² Lutz

³ Zeng

همچون طلاق که ظاهراً تضعیف کننده‌ی خانواده‌گرایی است، این عامل در ایتالیا تقویت کننده‌ی خانواده‌گرایی محسوب می‌شود. برای مثال فرزندان بعد از طلاق از حمایت مادی و عاطفی بیشتری از جانب والدین خود برخوردار می‌شوند.

همچنین طی کردن مراحل دوره گذار جمعیت‌شناختی خود بر میزان خانواده‌گرایی مؤثر است. خانواده‌گرایی در میان کشورهای که در مراحل پایانی گذار هستند، کمتر است. مثال احمدی و همکاران (۱۳۹۱) معتقدند هرچه کشورها در مراحل ابتدایی گذار باشند (مانند عراق) خانواده‌گرایی در میان آن‌ها بیشتر است. در مقابل جوامع مدرن‌تر مانند سوئد و فنلاند که در حال گذراندن گذار دوم جمعیت‌شناختی می‌باشند، از میزان خانواده‌گرایی کمتری برخوردار هستند. هرچند که مدیری و مهدوی (۱۳۹۴) این‌گونه بیان کردند که با وجود نفوذ مدرنیته به ایران و ساختار اجتماعی خانواده‌ی ایرانی و همچنین افزایش تغییر نگرش‌ها از نسل اول به سوم، خانواده و گرایش به آن همچنان از اهمیت بالایی برخوردار است که با نتایج پژوهش امامی و همکاران (۱۳۹۷) همسو است. اما مطالعات آکسین و تورنتن^۴ (۱۹۹۳)، بامپس^۵ (۱۹۹۸) و منینگ و همکاران^۶ (۲۰۰۷) بر خلاف این نتایج بوده و معتقدند مقبولیت زندگی مدرن، افزایش زندگی مشترک و داشتن رابطه‌ی جنسی پیش از ازدواج در نزد جوانان و نوجوانان، منجر به عدم روابط پایدار در زندگی زناشویی و ناطمینانی شده است که در نتیجه‌ی آن میزان خانواده‌گرایی کاهش می‌یابد.

از آنجایی که خانواده‌گرایی ترجیح اهداف خانواده به اهداف فردی می‌باشد، ممکن است فرزندان را از رفتن به دانشگاه و ادامه‌ی تحصیلات در شهری دیگر منصرف کند. به خصوص اگر برای انجام این کار مجبور به ترک خانه باشند (اُپنک و کالوگ رایدز^۷، ۲۰۱۵). نتایج نشان می‌دهد دانش

زمینه‌ی خانواده‌گرایی در دهه‌های اخیر توجهات زیادی را به خود جلب کرده است. به‌ویژه از دهه‌ی ۱۹۷۰ به بعد که جوامع توسعه‌یافته اروپای غربی و آمریکای شمالی شاهد بروز رفتارهای جدید در زمینه‌ی خانواده در بین جوانان و نسل‌های جدیدتر بودند.

در یکی از اولین پژوهش‌ها آلوین^۱ (۱۹۹۰) به بررسی جایگزینی نسلی و تغییرات در ارزش‌های اجتماعی والدین فرزندان می‌پردازد. نتایج وی نشان داد در خانواده‌هایی که فرزندان آن‌ها از دهه‌ی ۱۹۳۰ به بعد متولد شده‌اند، والدین تمایل بیشتری به استقلال آن‌ها و ترجیح کمتری برای زندگی در کنار والدین و اطاعت از آن‌ها دارند. اما در ایتالیا جوانان شرایط متفاوتی را تجربه می‌کنند کاستیگلیونی و زوانا^۲ (۱۹۹۴) خانه‌ی والدین را قفس طلایی جوانان ایتالیایی می‌دانند. آن‌ها در مطالعه‌ای دیگر (۱۹۹۵) بیان می‌کنند که بالا بودن میزان خانواده‌گرایی در ایتالیا می‌تواند در نتیجه‌ی عدم تشویق فرزندان برای ترک خانه توسط والدین است. از طرفی فرزندان هم به دلیل وابستگی و محبت و اعتماد به والدین، کمتر رو به زندگی مستقل می‌آورند. در راستای نتایج ذکر شده مطالعه‌ی آزاد ارمکی (۱۳۸۰) نشان داد که آئین‌های موجود در خانواده باعث پیوستگی اجتماعی شده و همچنین نیاز مالی فرزندان به والدین و نیاز عاطفی و حمایتی والدین به فرزندان منجر به پیوند نسل‌ها شده است. رهیر^۳ (۱۹۹۸) معتقد بود که این وضعیت ریشه در گذشته دارد. به طوری که فرزندان برای برخورداری از مسکن و امکانات رفاهی بیشتر و والدین برای آرامش خیال از وضعیت فرزندان، آن‌ها را به استقلال دیر هنگام تشویق می‌کنند. زوانا (۲۰۰۱) نیز معتقد است بالا بودن میزان خانواده‌گرایی در ایتالیا، عاملی مهم برای کاهش باروری و در نتیجه افزایش سالخوردگی است. و حتی با وجود نگرش‌های جدید به عاملی

⁵ Bumpass

⁶ Manning, Longmore & Giordano

⁷ Ovink & Kalogrides

¹ Alwin

² Castiglioni & Zuanna

³ Reher

⁴ Axinn & Thornton

شیرزاد (۱۳۸۸) تغییرات بین نسل‌ها را نتیجه‌ی کم‌رنگ بودن پیوند عاطفی و ارتباط کلامی در خانواده می‌داند که این خود بر همگرایی خانواده تأثیر منفی می‌گذارد. تاجیک (۱۳۸۱) نیز شکاف در گفتمان بین نسل‌ها را علت تغییرات در نگرش‌های نسل‌ها می‌داند و معتقد است این شکاف در جوامعی که دستخوش تحولات گسترده‌ی اجتماعی و فرهنگی می‌شوند، محسوس‌تر است. همچنین نتایج مطالعات رئیسی و فراشبندی (۱۳۹۶) نشان می‌دهد که نسل جوان بیشتر به آینده می‌نگرند و در عین حال از ارتباطات جهانی گسترده برخوردار هستند. در حالیکه نسل‌های کهن درگیر معضلات جاری زندگی خویش بوده و ارتباط آن‌ها نیز محدود به رسانه‌هایی مانند تلویزیون و در محدوده‌ی شهر و محل سکونت خود بوده است. این موضوع می‌تواند عاملی مهم در تغییرات و شکاف نسل‌ها بین اعضای خانواده باشد.

به‌طورکلی بررسی مطالعات پیشین بیانگر آن است که خانواده‌گرایی در جوامع در حال توسعه به دلیل حمایت مالی و عاطفی متقابل بین والدین و فرزندان بالا است. در حالیکه، جوامع هر چه به سمت صنعتی شدن حرکت می‌کنند، از میزان خانواده‌گرایی آن‌ها کاسته شده است. از مهم‌ترین دلایل این امر نیز می‌توان به مواردی همچون فرهنگ، نژاد، گسترش ارتباطات و رسانه، تضادهای خانوادگی و تغییر ارزش‌ها اشاره کرد. در این بین یکی از مواردی که چندان مورد توجه قرار نگرفته است، تأثیر نسل‌ها، تفاوت‌های آنان و جایگزینی نسلی است. پژوهش حاضر سعی دارد تا در سطح ملی به بررسی تأثیر جایگزینی نسلی بر میزان خانواده‌گرایی بپردازد. علاوه بر این مطالعه‌ی حاضر اطلاعات همه‌ی اقوام حاضر در ایران را شامل می‌شود که این امر سبب خواهد شد تا شناخت جامعی از وضعیت خانواده‌گرایی در ایران ارائه دهد.

آموزان لاتین تبار و والدین آن‌ها نسبت به سفید پوستان تمایل بیشتری برای زندگی در کنار خانواده در طول دوره‌ی تحصیلاتشان می‌باشند. به‌طورکلی می‌توان گفت عوامل نژادی بر خانواده‌گرایی و میزان وابستگی والدین تأثیرگذار است. همانطور که چویی^۱ و همکاران (۲۰۲۱) دریافتند خانواده‌گرایی و ارزش‌های آن هرچند که در دو گروه فیلیپینی-آمریکایی و کره‌ای-آمریکایی وجود دارد اما در بین جوانان فیلیپینی-آمریکایی مشهودتر است. در این راستا شوارتز^۲ (۲۰۰۷) نیز معتقد است ارزش‌های خانواده‌گرایی در میان سایر اقوام مختلف آمریکا که در میامی ساکن هستند (اسپانیایی‌ها، سفید پوستان غیر اسپانیایی، آمریکایی‌های آفریقایی تبار و مهاجران کارائیب) وجود دارد.

مدیری (۱۳۹۷) دریافت که نه تنها خانواده از اهمیت بالایی برخوردار است بلکه در ارزش‌های سنتی و مدرن، همگرایی نسلی قابل‌مشاهده است. ساروخانی و صداقتی فرد (۱۳۸۸) این وفاق جمعی بین نسل جوان و بزرگسال را تا حدودی ناشی از فرهنگ جامعه‌ی ایران می‌دانند که در این زمینه توکلی (۱۳۸۲) و غلامرضا کاشی (۱۳۸۳) نیز به نتایج مشابه دست یافتند. در حالیکه گودرزی (۱۳۸۸) این‌طور بیان می‌کند که بین تغییر ارزش‌ها و میزان تضاد خانوادگی رابطه‌ی معناداری وجود دارد. از طرفی نتایج مطالعات صبوری خسروشاهی (۱۳۹۳) نشان می‌دهد که تفاوت‌های نسلی بین والدین و فرزندان تا حدودی وجود داشته اما به حالت بحرانی نرسیده است. همچنین رازقی نصرآباد و فلاح نژاد (۱۳۹۶) به نتایج مشابه دست یافته و معتقدند نسل جوان کمتر از نسل بزرگسال به ارزش‌های سنتی ازدواج تأکید می‌کنند، اما تضاد نسلی در ارزش‌های ازدواج دیده نمی‌شود. بر خلاف این مطالعه، ابراهیم پور (۱۳۹۵) این‌گونه بیان کرد که بین نگرش فرزندان که دانشجوی هستند و والدین آن‌ها در رابطه با معاشرت دختر و پسر قبل از ازدواج و میزان اهمیت فرزند در خانواده تفاوت معناداری وجود دارد.

² Schwartz

¹ Yoonsun Choi

۳ ملاحظات نظری

به این صورت که افراد جوان‌تر دارای ارزش‌های مدرن در رابطه با خانواده هستند درحالی‌که پیشینیان آن‌ها از دیدگاه‌های سنتی برخوردار بودند. بر این اساس وقتی نسل‌های مسن از جمعیت خارج شوند، ارزش‌های سنتی نیز به فراموشی سپرده می‌شوند و نگرش‌ها و رفتارهای جدید در رابطه با خانواده جایگزین آن‌ها خواهد شد.

بنگستون^۱ (۱۹۷۰) با اشاره به شکاف نسلی معتقد است که سه دیدگاه عمده در این باره وجود دارد. ۱) دیدگاه حمایت‌کننده از شکاف وسیع، ۲) دیدگاهی که شکاف وسیع را توهم ناشی از فریب افکار عمومی می‌داند، ۳) دیدگاه معتقد به وجود گسست و تفاوت انتخابی بین نسل‌ها. پیروان دیدگاه اول معتقدند این شکاف در میان جوانان و بزرگسالان تقریباً گسترش یافته است. در این دیدگاه فرهنگ جوانان از فرهنگ مسلط بزرگسالان که بر مبنای قبول ارزش‌های رایج است جدا شده و در مخالفت با آن قرار گرفته است. این دیدگاه برای متفاوت بودن رفتار جوانان از بزرگسالان، بر ارزش‌های متفاوت آنان تأکید می‌کند (روزاک^۲، ۱۹۶۹؛ فریدن برگ^۳، ۱۹۶۹؛ اسلاتر^۴، ۱۹۷۰). دیدگاه دوم در مقابل دیدگاه اول قرار داشته و بیانگر آن است که ارزش‌های جوانان بی شباهت با ارزش‌های بزرگسالان نیست. به عبارتی گسست و ستیز بین نسلی در نتیجه‌ی ابزار به کار گرفته شده برای تحقق ارزش‌های پذیرفته شده و مشابه با ارزش‌های بزرگسالان است و نه برای پذیرش ارزش‌های متفاوت با آن‌ها (ادلسون^۵، ۱۹۷۰؛ لیپست^۶، ۱۹۶۸؛ لوبل^۷، ۱۹۶۸؛ ریز^۸، ۱۹۶۸). سومین دیدگاه ستیز کم بین ارزش‌های نسل‌ها را می‌پذیرد اما در عین حال با توهم و القایی بودن شکاف نسلی نیز موافق است (پارسونز^۹، ۱۹۵۱؛ مرتن^{۱۰}، ۱۹۵۷).

عوامل متعددی می‌تواند منجر به تغییرات اجتماعی شود. از آن جمله می‌توان به مواردی همچون نوسازی، جهانی‌شدن، صنعتی‌شدن، افزایش شهرنشینی، بالا رفتن سطح توسعه اقتصادی و اجتماعی، گسترش آموزش و ... اشاره کرد. علاوه بر موارد مذکور، محققان به اهمیت جایگزینی نسلی یا جایجایی کوهورت‌ها اشاره دارند. رایدر (۱۹۶۵) فرایند جایگزینی افراد را تحت عنوان متابولیسم جمعیتی بیان می‌کند. به باروری متابولیسم جمعیتی بیانگر تغییر ماهیت یک جمعیت به واسطه‌ی جایگزینی افرادی با ویژگی‌های خاص، توسط افرادی دیگر با ویژگی‌های متفاوت است (لوتز، ۲۰۱۳). این دیدگاه بیانگر آن است که فرایندهای تغییر اجتماعی را می‌توان به صورت تحلیلی و از طریق مطالعه‌ی فرایندهای جایگزینی کوهورت‌های مسن‌تر توسط کوهورت‌های جوان‌تر تبیین کرد. به بیان دیگر نسل‌های جوان‌تر که دارای ارزش‌های مدرن خانواده بوده، جایگزین نسل‌های مسن‌تر خواهند شد (رایدر ۱۹۶۵). رایدر با تمرکز بر متابولیسم جمعیت و چرخه‌ی عمر افراد، به وابستگی متقابل بین تغییر اجتماعی و فرایندهای جمعیتی می‌پردازد. این دیدگاه نسبت به جامعه، با تصور اینکه ویژگی‌های افراد جدید فرصتی را برای تغییر اجتماعی فراهم می‌کند، ترکیب شده است. درحالی‌که انعطاف‌پذیری افراد برای ایجاد تغییر در طول زندگی‌شان با عوامل بسیاری محدود می‌شود، اما حضور مستمر افراد جوان در فرایندهای اجتماعی و خروج مستمر پیشینیان آنها که سالمندان هستند، این محدودیت در انعطاف‌پذیری فردی را جبران می‌کند (لوتز، ۲۰۱۳). از منظر این دیدگاه، فرایند جایگزینی کوهورت‌ها در گذر زمان می‌تواند منجر به تغییرات در میزان خانواده‌گرایی و ارزش‌های خانوادگی شود.

⁶ Lipset
⁷ Lubell
⁸ Reiss
⁹ Parsons
¹⁰ Merton

¹ Bengston
² Rozak
³ Friedenberg
⁴ Slater
⁵ Adelson

اما در مقابل مادی‌گرایان به دلیل عدم تجربه‌ی احساس امنیت سازنده و اقتصادی در دوران شکل‌گیری شخصیت، جهت‌گیری‌های متفاوتی نسبت به مسائل اجتماعی، سیاسی و اقتصادی دارند. در نتیجه نگرش آن‌ها نسبت به بسیاری از هنجارهای سنتی متفاوت است. به عبارتی دیگر مادی‌گرایان بیشتر از فرامادی‌گرایان از هنجارها و ارزش‌های سنتی حمایت می‌کنند (صباغچی و همکاران، ۱۳۹۶). درنهایت با توجه به نظریه دگرگونی ارزشی اینگلهارت می‌توان این‌گونه تبیین کرد که عواملی همچون توسعه‌ی اقتصادی، رشد تکنولوژی و گسترش رسانه‌ها در ایران و در سال‌های اخیر منجر به تغییراتی در ارزش‌ها و نگرش‌های نسل جوان در مقایسه با نسل‌های پیشین شده است (سرای و اجاقلو، ۱۳۹۲).

به باور گیدنز^۳ (۲۰۰۱) برای ویژگی‌های مدرنیته می‌توان به پویایی، تأثیر جهان گستر و تغییر دائمی رسوم سنتی اشاره کرد. چرا که مدرنیته سبب می‌شود افراد هر چه بیشتر از قید انتخاب‌هایی که معمولاً سنت در اختیار آن‌ها قرار می‌دهد رهایی یابند. در نتیجه فرد در مقابل طیف متنوعی از انتخاب‌های ممکن قرار می‌گیرد (دانش و همکاران، ۱۳۹۳). بررسی دقیق نظریه‌ی گیدنز درباره نسل، حاکی از آن است که وی مخالف با شکاف و تعارض بین نسلی است و بیشتر توجه خود را به تفاوت بین نسل‌ها معطوف می‌کند. گیدنز تفاوت میان نسل‌ها را یک امر طبیعی می‌داند که در نتیجه‌ی تغییرات ساختاری به وجود آمده در جامعه نمود پیدا می‌کند. همچنین دگرگونی‌های به وجود آمده در هنجارها و نگرش‌های نسل‌های جدید را نشانه‌ی تحول و اعتلای فرهنگی جامعه می‌داند (همان، ۱۳۹۳). به عقیده‌ی او نسل‌های جوان نسبت به نسل‌های پیشین بیشتر به مسائل اخلاقی تأکید می‌کنند. اما آن‌ها این ارزش‌ها را به سنت ربط نمی‌دهند یا شکل‌های سنتی اقتدار را به مثابه عامل تعیین‌کننده‌ی

تراوب و دادرا^۱ از جمله کسانی هستند که بر دیدگاه وجود شکاف بزرگ تأکید می‌کنند و علت اصلی بروز آن را، وجود جامعه‌ی توسعه‌یافته بر اساس سن^۲ می‌دانند. در این جامعه به نظر می‌رسد که جوانان و بزرگسالان به طور مکرر با یکدیگر در کنش متقابل نیستند. بلکه جوانان با هم و بزرگسالان نیز باهم در کنش متقابل هستند (تراوب و دادرا، ۱۹۸۸). در جوامع توسعه‌یافته، فرایند تمایزپذیری، یک پدیده‌ی عام و در حال گسترش است و به تدریج در همه‌ی عرصه‌های زندگی از جمله سن نفوذ می‌کند. در گذشته که قالب مسلط خانواده سنتی بوده است، گروه‌های سنی مختلف با یکدیگر در تعامل بودند. اما امروزه تعامل افراد عمدتاً در گروه‌های سنی (جوانان با یکدیگر، میانسالان با یکدیگر و سالمندان نیز با یکدیگر) انجام می‌گیرد. در نتیجه هر گروه سنی دارای ارزش‌های خاص خود شده است و نسبت به گروه‌های سنی دیگر متمایز می‌شود (معیدفر، ۱۳۸۳:۶۱). این امر درنهایت منجر به تغییرات در دیدگاه‌ها و رفتارها در سطح جامعه خواهد شد.

اینگلهارت (۲۰۰۰) با مطرح کردن دو فرضیه‌ی کمیایی و اجتماعی شدن، دگرگونی ارزش‌ها را تبیین می‌کند. در فرضیه کمیایی این‌گونه بیان می‌شود که اولویت‌های افراد بازتابی از محیط اجتماعی و اقتصادی آن‌ها است. در نتیجه فرد برای چیزهایی که از عرضه‌ی کمتری برخوردار هستند، ارزش بیشتری قائل است. اما در فرضیه اجتماعی شدن، ارزش‌های اصلی شخص تا حدود زیادی انعکاس شرایطی است که در طول سال‌های قبل از بلوغ او حاکم بوده است. همچنین به تعبیر اینگلهارت، افرادی که در دوران شکل‌گیری شخصیتشان از امنیت اقتصادی و جانی برخوردار بودند، اولویت‌های ارزشی آن‌ها فرامادی‌گرایانه است. بنابراین نیازهایی همچون خودشکوفایی، دلبستگی و عشق که نیازهای ثانویه هستند برای آن‌ها از اهمیت برخوردار است.

³ Giddens

¹ Traub & Dodder

² Age-graded society

ارزش‌ها، هنجارها و سبک زندگی خاصی را اشاعه می‌دهند و کارکرد جامعه‌پذیری را به شکل‌های متفاوت انجام می‌دهند. در نتیجه وحدت ارزشی در جامعه از بین می‌رود و کثرت ارزشی جایگزین آن می‌شود. در چنین جامعه‌ای انسان با گروه‌های مختلفی سروکار دارد و در هرکدام از آنها یک نوع ارزش خاص حاکم است که ممکن است در یک گروه دیگر ارزش نباشد و ارزش‌های رقیب بر پذیرش ارزش‌های والدین تأثیر می‌گذارد (دانش و همکاران، ۱۳۹۳).

نظریات مورد اشاره در تبیین تغییرات اجتماعی در ارزش‌ها و نگرش‌ها نسبت به امور مختلف بر تفاوت‌های نسلی تأکید دارند که باعث ظهور نسل‌های دارای نظام فکری و ارزشی متفاوت شده است. در فرایند توسعه اجتماعی و صنعتی شدن، ارزش‌های جدید در بین نسل‌های جدید شکل می‌گیرد. ارزش‌های سنتی به حاشیه رانده شده و با خروج نسل‌های مسن از جمعیت به طور کامل جای خود را به ارزش‌های مدرن خواهند داد. بر این اساس، نگرش و رفتارهایی که در بین نسل‌های پیشین به‌عنوان ارزش‌های خانوادگی شناخته می‌شدند، در بین نسل‌های جدید ممکن چندان مورد استقبال قرار نگیرند. بر این اساس فرضیه اصلی در پژوهش حاضر این است که جایگزینی نسلی سبب شده است تا ارزش‌های خانوادگی در گذر زمان کم‌رنگ‌تر شوند و میزان خانواده‌گرایی در میان نسل‌های جدید تفاوت معناداری با نسل‌های قدیمی داشته باشد.

۴ روش

پژوهش حاضر به روش کمی و با استفاده از تکنیک تحلیل ثانویه انجام گرفته است. داده‌های مورد استفاده برای این مطالعه از پیمایش ارزش‌های

هنجارهای شیوه زندگی نمی‌پذیرند. همچنین او این‌گونه بیان می‌کند که به جای اینکه به دوره خودمان به‌عنوان یک عصر انحطاط اخلاقی بنگریم، منطقی است که آن را به‌عنوان یک عصر انتقال اخلاقی در نظر بگیریم (گیدنز، ۱۳۷۸: ۴۲-۴۳).

جامعه‌شناسانی چون جورج زیمل^۱، برگر و لاکمن^۲ صنعتی شدن جوامع را از جمله عوامل تبیین‌کننده‌ی شکاف نسلی در نظر می‌گیرند. به عقیده‌ی زیمل، یک فرد عضو بسیاری از حلقه‌های مشخص است. اما هیچ یک از این حلقه‌ها تمام شخصیت او را در بر نمی‌گیرند و بر او نظارت کامل ندارند. بنابراین وابستگی به حلقه‌های اجتماعی منجر به خودآگاهی بیشتر می‌شود. همین که فرد از چیرگی حلقه کوچکی که شخصیت او را در محدوده‌ی چهارچوب اسیر کرده است، رهایی می‌یابد، احساس منحصر به فرد بودن و آزادی را در فرد ایجاد می‌کند. این افزایش فردگرایی در نسل جدید باعث به وجود آمدن ارزش‌هایی می‌شود که تمام عرصه‌های زندگی، از جمله ملاک‌ها و معیارهای انتخاب را برای نسل جوان متمایز از نسل گذشته می‌نماید. تحت تأثیر این فردگرایی، نسل جوان نیز دارای تفاوت‌هایی با نسل‌های قبلی می‌شود (دانش و همکاران، ۱۳۹۳).

برگر (۱۹۲۹) و لاکمن (۱۹۲۷) پدیده‌ی شکاف نسلی را در قالب پرورش اجتماعی ناموفق تبیین می‌کنند و معتقد هستند که این امر زمانی به ظهور می‌رسد که اختلاف‌هایی بین پرورش اجتماعی اولیه و ثانویه وجود داشته باشد (برگر و لاکمن، ۱۳۸۷: ۱۸۹). برخی از بحران‌هایی که پس از پرورش اجتماعی اولیه روی می‌دهند در واقع نتیجه‌ی پی بردن به این نکته است که دنیای والدین تنها دنیای موجود نیست، بلکه دارای موقعیت اجتماعی بسیار مشخصی است و شاید حتی مفهومی تحقیق‌آمیز در آن نهفته باشد. امروزه نهادهای جامعه‌پذیرکننده مانند والدین، مدرسه و دانشگاه، صنعت فرهنگی، رسانه‌ها و نشریات و... بیشتر شده‌اند که هر یک

² Berger & Luckmann

¹ Simmel

نمودار ترسیم شده است تا نشان دهنده‌ی تفاوت‌های بین آن‌ها باشد.

متغیر وابسته میزان خانواده‌گرایی است. این متغیر با استفاده از گویه‌های میزان اهمیت خانواده، میزان اعتماد به خانواده، داشتن فرزند به‌عنوان یک وظیفه‌ی اجتماعی، نیاز کودکان به حضور پدر و مادر در خانه، تحسین شدن فرزندان توسط والدین، نگهداری از والدین بیمار توسط فرزندان، منسوخ شدن ازدواج، نگرش نسبت به طلاق و سقط‌جنین اندازه‌گیری شد. به این منظور، نمرات هر یک از گویه‌های نام برده به نمرات استاندارد تبدیل شدند. سپس نمرات استاندارد با هم جمع شد تا شاخص خانواده‌گرایی شکل بگیرد. پایایی این شاخص (پس از هم‌ارز کردن گویه‌ها) یا استفاده از آزمون آلفای کرونباخ اندازه‌گیری شد که برابر با ۰/۷۴۳ بود. متغیرهای مستقل در تحقیق حاضر در دو دسته قرار دارند. در دسته اول ویژگی‌های فردی مانند سن، جنس، وضع زناشویی، وضع فعالیت، سطح تحصیلات، محل سکونت قرار دارند. دسته دوم به ویژگی‌های فرهنگی و رفتاری اختصاص دارد که داشتن ارزش‌های پسامادی‌گرایی، سکولاریسم، بی‌اعتقادی مذهبی، داشتن استقلال در انجام امور مربوط به خود و نگرش به برابری جنسیتی است.

ارزش‌های پسامادی‌گرایی با استفاده از گویه‌های اولویت با حفظ نظم در کشور، نقش مردم در تصمیمات مهم دولت، مبارزه با افزایش قیمت‌ها و حمایت از آزادی بیان اندازه‌گیری شد. سکولاریسم با گویه‌های میزان استقلال و اراده فردی، اهمیت خدا در زندگی فرد، احترام قائل شدن برای مقامات و اشخاص، احساس غرور ملی و اولویت داشتن امنیت اقتصادی و فیزیکی مورد سنجش قرار گرفته‌است. همچنین گویه‌های اهمیت اعتقاد به خداوند در زندگی، شرکت در مراسمات مذهبی، ادای نماز و دعا و دیدگاه فرد درباره‌ی مذهبی بودن یا نبودن خود، متغیر بی‌اعتقادی^۲ را اندازه‌گیری کرده‌است. به‌منظور سنجش استقلال از افراد در مورد مقبولیت

جهانی^۱ (WVS) اقتباس شد. این پیمایش تا کنون در هفت موج برگزار گردیده است اما ایران در سال‌های ۱۳۷۹، ۱۳۸۴ و ۱۳۹۹ در این پیمایش شرکت داشته است. جامعه‌ی آماری شامل همه‌ی ایرانیان ۱۵ ساله و بالاتر است. نمونه‌گیری نیز با روش خوشه‌ای چند مرحله‌ای انجام گرفته است. در سال‌های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۴ کل کشور براساس مرزهای جغرافیایی استانی تفکیک شد و سپس در هر استان، مناطق شهری و روستایی مشخص شدند. درنهایت، هر منطقه به بلوک‌های مجزا تقسیم شد و خانوارهای درون هر بلوک انتخاب شدند و در هر خانوار به‌صورت تصادفی با یک نفر مصاحبه شد. در این پیمایش‌ها افرادی از تمام استان‌های کشور در نمونه‌ی نهایی حضور داشتند. در پیمایش سال ۲۰۲۰، در ابتدا ایران به نُه منطقه تقسیم شد. استان تهران به منزله‌ی یک منطقه‌ی مجزا و بقیه‌ی استان‌ها در هشت منطقه‌ی دیگر قرار گرفتند. خانوارها مانند پیمایش‌های قبل، به‌صورت تصادفی انتخاب شده‌اند.

حجم نمونه در پیمایش‌های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۴ به ترتیب برابر با ۲۶۰۰ و ۲۹۰۰ نفر و در سال ۱۳۹۹ برابر با ۱۸۰۰ نفر بوده است. درنهایت برای هر یک از پیمایش‌های نام برده به ترتیب داده‌های ۲۵۳۵، ۲۶۶۷ و ۱۴۹۹ نفر به‌طور کامل گردآوری شد. واحد نمونه‌گیری در پیمایش‌های مذکور فرد بود و در پژوهش حاضر نیز واحد تحلیل فرد است. گردآوری داده‌ها با استفاده از پرسشنامه ساختاریافته انجام گرفته است. این پیمایش علاوه بر جمع‌آوری بعضی از ویژگی‌های فردی، اطلاعاتی را در مورد ارزش‌ها و نگرش‌های اجتماعی، اقتصادی، اخلاقی و همچنین در حوزه‌ی نگرش به امنیت، مهاجرت، ساختارهای سیاسی و فساد اداری، سرمایه اجتماعی و شاخص‌های پسامادی‌گرایی ارائه می‌دهد. به‌منظور تحلیل داده‌ها از نرم افزار Stata 17 استفاده شد. در مرحله‌ی توصیف داده‌ها ابتدا میانگین نمره‌ی خانواده‌گرایی برای نسل‌های مورد نظر با استفاده از

² disbelief

¹ World values survey

۵ یافته‌ها

همانگونه که در مباحث نظری نیز به آن اشاره شد یکی از عوامل اساسی در بروز تغییرات اجتماعی، جایگزینی نسل‌های قدیمی با نسل‌های جدیدی است که ویژگی‌های متفاوتی دارند. عامل اصلی این جایگزینی نیز مرگ است که به واسطه آن افراد مسن از جمعیت خارج می‌شوند. در شکل ۱ تغییرات ساختار سنی-جنسی جمعیت ایران بر حسب تحصیلات از سال ۱۳۳۵ تا ۱۴۳۰ نشان داده شده است. تحصیلات در سه بُعد شناختی، نگرشی و اقتصادی می‌تواند به بروز تغییرات در ارزش‌ها و نگرش‌های افراد و رفتارهای آنان منجر شود. افرادی که تحصیلات بالاتری دارند با شیوه‌های جدید ترتیبات زندگی آشنایی بیشتری دارند، با رسانه‌های و شبکه‌های اجتماعی سروکار دارند و تقدیرگرایی در رفتارهای خانوادگی در بین آن‌ها کمتر است. همچنین احتمال تحرک اجتماعی در اثر یافتن شغل مناسب بیشتر است که این امر نیز به بروز رفتارهای جدید در بین آن‌ها منجر خواهد شد. به‌طور کلی افزایش تحصیلات در جامعه شکل‌گیری ارزش‌ها و رفتارهای جدید را در تمامی حوزه‌ها به دنبال خواهد داشت که ارزش‌های خانوادگی نیز بخشی از آن است.

هرم‌های مورد نظر به روشنی نشان می‌دهد که جمعیت ایران صرف‌نظر از اینکه از یک جمعیت کاملاً جوان به جمعیتی سالخورده در ۱۴۳۰ تغییر خواهد کرد. اما نکته مهم‌تر ویژگی‌هایی است که این جمعیت‌ها از آن برخوردارند. جمعیت سال ۱۳۳۵ به لحاظ وضع سواد و سطح تحصیلات وضعیت خوبی ندارد. برای مثال ۸۲ درصد زنان و ۵۸ درصد مردان ۱۵-۴۹ ساله بی‌سواد بودند و این رقم در گروه‌های سنی بالای ۸۰ سال به حدود ۱۰۰ درصد رسید است. تحصیلات دانشگاهی نیز در این سال بسیار اندک بوده است. در هیچ یک از گروه‌های سنی زنان، درصد دانش‌آموختگان دانشگاهی به یک درصد نیز

استقلال، سخت‌کوشی، حرف‌شنوی و فرمان‌برداری و با ایمان بودن یک کودک سوال شده است و درنهایت برابری جنسیتی با استفاده از چهار گویه اندازه‌گیری شده است که عبارتند از: مردان نسبت به زنان مقامات سیاسی بهتری می‌شوند، مردان مدیران بهتری می‌شوند، تحصیلات دانشگاهی برای پسران از اهمیت بیشتری برخوردار است و زمانی که فرصت‌های شغلی محدود است، مردان نسبت به زنان در اولویت هستند. این شاخص‌ها توسط برگزارکنندگان پیمایش‌های WVS محاسبه و ساخته شده‌اند. لذا پایایی و اعتبار آنان قبلاً اندازه‌گیری و مورد تایید قرار گرفته است.

متغیر کوهورت نیز بر حسب سال تولد و در هفت طبقه ساخته شده است. کوهورت اول شامل متولدین دهه‌ی ۱۳۱۰ و قبل از آن است و کوهورت‌های بعدی به ترتیب شامل متولدین دهه‌های ۱۳۲۰، ۱۳۳۰، ۱۳۴۰، ۱۳۵۰، ۱۳۶۰ و ۱۳۷۰ و بعد از آن می‌باشد. در بخش یافته‌های توصیفی، ویژگی‌های فردی و فرهنگی برای نمونه در جدول فراوانی ارائه می‌شوند. برای تحلیل چند متغیره از رگرسیون خطی چندگانه استفاده شد که در آن سه مدل از هم تفکیک می‌شوند. در مدل اول کوهورت‌ها وارد شدند تا مشخص شود که آیا تعلق داشتن به یک کوهورت خاص بر میزان خانواده‌گرایی اثرگذار است یا خیر. در مدل دوم ویژگی‌های فردی به مدل اضافه گردید. درنهایت در مدل سوم ویژگی‌های فرهنگی و رفتاری نیز اضافه شدند تا بررسی شود که با وجود ویژگی‌های فردی و فرهنگی، آیا تأثیر کوهورت‌ها همچنان معنادار است یا خیر.

بخشی از یافته‌ها با استفاده از داده‌های مؤسسه مطالعات جمعیتی وین انجام خواهد شد. از این داده‌ها برای ترسیم هرم سنی جمعیت در دوره‌های مختلف استفاده خواهد شد تا میزان تغییرات جمعیت به لحاظ ویژگی‌های تحصیلی مشخص شود. این هرم‌های سنی نحوه‌ی جایگزینی کوهورت‌ها و تغییرات رخ داده در ویژگی‌های جمعیت کل را بر اثر این جایگزینی به روشنی نشان می‌دهد.

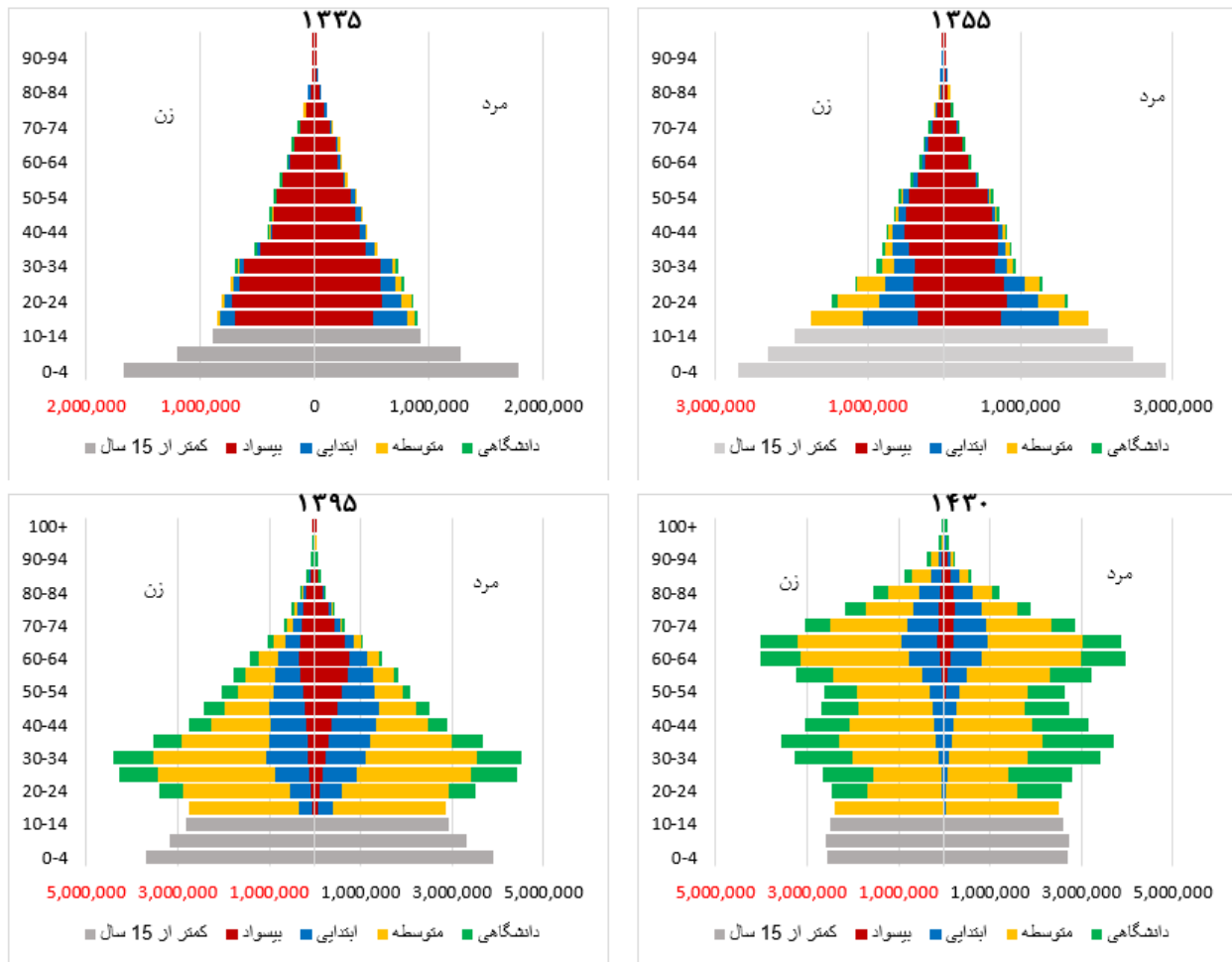
بوده‌اند. بیشتر بی‌سوادها متعلق به گروه‌های سنی سالمندی هستند که به لحاظ نسلی مربوط به دهه‌های قبل هستند. زمانی که تحصیلات برای همه مردم در دسترس نبوده است.

پیش‌بینی‌ها برای سال ۱۴۳۰ نشان می‌دهد که وضعیت کلی جمعیت بر حسب تحصیلات همچنان بهبود خواهد داشت. دلیل عمده این امر نیز همان جایگزینی نسل‌ها است. بخش زیادی از کوهورت‌های سالمندی که در سال ۱۳۹۵ بی‌سواد بودند، فوت می‌کنند و بنابراین تعداد بی‌سوادها در کل جمعیت رو به کاهش خواهد گذاشت و اندک جمعیت بی‌سواد نیز متعلق به جمعیت بالای ۸۰ سال است. نمودارها نشان می‌دهد که در این سال، در هیچ یک از گروه‌های سنی زیر ۵۰ سال، جمعیت بی‌سواد حتی به یک درصد هم نمی‌رسد. در سمت مقابل درصد افراد دارای تحصیلات دانشگاهی در گروه سنی ۲۰-۲۴ ساله‌ها برای زنان و مردان به ترتیب ۳۸ و ۳۱ درصد خواهد بود.

نمی‌رسد. برای مردان نیز شاهد هستیم که درصد باسوادی مردان در دو گروه سنی ۲۴-۲۰ سال حتی به دو درصد نیز نرسیده است. در چنین شرایطی طبیعی است بیشتر جمعیت دارای ارزش، نگرش و رفتارهای سنتی باشند.

ساختار سنی جمعیت ایران در سال ۱۳۹۵ هرچند رو به میانسالی است اما تفاوت مهمی با سال ۱۳۳۵ دارد و آن هم بهبود وضعیت تحصیلات در بیشتر گروه‌های سنی است. بسیاری از جمعیت سالمندی که در سال ۱۳۳۵ بی‌سواد بودند به واسطه مرگ دیگر در جمعیت حضور ندارند. همچنین برخی از آنان به واسطه برنامه‌های آموزشی در سالیان بعد و به‌ویژه پس از انقلاب باسواد شده‌اند. گروه‌های سنی جوان نیز عمدتاً تحصیل کرده هستند. برای مثال درصد جمعیت بی-سواد در گروه سنی ۱۹-۱۵ ساله برای مردان و زنان تنها ۲/۱ درصد است. در سمت مقابل، درصد زنان و مردان با تحصیلات دانشگاهی بسیار بالا است. در گروه سنی ۲۴-۲۰ ساله شاهد هستیم که ۱۷ درصد مردان و ۱۵ درصد زنان دارای تحصیلات دانشگاهی

شکل ۱. ساختار سنی جمعیت ایران بر حسب تحصیلات در سالهای ۱۳۳۵، ۱۳۵۵، ۱۳۹۵ و ۱۴۳۰

منبع: مرکز جمعیت‌شناسی و سرمایه انسانی جهانی ویتگنشتاین، وین، اتریش.

کوهورت سنی تحصیلات دانشگاهی را تجربه کرده‌اند.

در مورد ویژگی‌های فرهنگی نیز مشاهده می‌شود که در تمامی موارد، ارزش‌های مدرن در بین نسل‌های جوان‌تر بیشتر است (جدول ۱). تفاوت‌ها در همه موارد به لحاظ آماری معنادار شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد، میانگین نمره ارزش‌های سکولار در مسن‌ترین کوهورت برابر با ۰/۲۹ است که در کوهورت آخر به ۰/۷۱ می‌رسد (F) $ANOVA=77.403^{**}$). مطابق انتظار، بی‌اعتقادی مذهبی و دینی در بین کوهورت‌های جوان‌تر بیش از همتایان مسن آن‌ها بوده است (F)

جدول ۱ توزیع پاسخگویان در کوهورت‌های مختلف بر حسب ویژگی‌های اقتصادی اجتماعی آن‌ها را نشان می‌دهد. همانگونه که ملاحظه می‌شود، به لحاظ تحصیلات تفاوت‌های مهمی بین کوهورت‌های مختلف دیده می‌شود. به این صورت که هرچه به کوهورت‌های جوان‌تر نزدیک می‌شویم، سطح تحصیلات بالاتر می‌رود. برای مثال ۳۷/۵ درصد مسن‌ترین کوهورت سنی بی‌سواد بودند در حالی که این رقم برای متولدین دهه ۱۳۷۰ و پس از آن تنها ۲/۹ درصد است. در سمت مقابل، فقط ۶/۹ درصد افراد متولد ۱۳۱۰ و قبل از آن دارای تحصیلات دانشگاهی بوده‌اند ولی ۲۶/۱ درصد جوان‌ترین

مقایسه با نسل‌های مسن بیشتر بوده است هر چند این تفاوت به مانند شاخص‌های قبلی چشمگیری نبوده است. باین‌حال این تفاوت‌ها نیز به لحاظ آماری معنادار است ($F ANOVA=6.129^{**}$).

همچنین تفاوت‌ها در نگرش به برابری جنسیتی نیز کاملاً مشهود است و هر چه به سمت نسل‌های جوان‌تر حرکت می‌کنیم، نمره آن افزایش می‌یابد ($F ANOVA=21.904^{**}$). ارزش‌های پسامادی‌گرایانه نیز در بین نسل‌های جوان بیشتر است ($F ANOVA=4.347^{**}$). استقلال در انجام امور مربوط به خود نیز در بین نسل‌های جوان در

جدول ۱. توزیع پاسخگویان بر حسب ویژگی‌های فردی و فرهنگی در کوهورت‌های مورد مطالعه

کوهورت تولد							متغیرها
۱۳۷۰ و بعد از آن	۱۳۶۰	۱۳۵۰	۱۳۴۰	۱۳۳۰	۱۳۲۰	۱۳۱۰ و قبل از آن	وضع سواد و سطح تحصیلات (%)
							بی‌سواد
۲/۹	۲/۳	۳/۹	۷/۱	۱۵/۱	۲۵/۲	۳۷/۵	ابتدایی و راهنمایی
۱۳/۲	۱۰/۲	۱۵/۱	۲۷/۲	۳۴/۷	۴۰/۹	۴۰/۲	متوسطه و دیپلم
۵۷/۹	۶۱/۳	۴۶/۲	۴۲/۰	۳۲/۵	۱۹/۴	۱۵/۵	دانشگاهی
۲۶/۱	۲۶/۲	۳۴/۸	۲۳/۸	۱۷/۷	۱۴/۵	۶/۹	میانگین نمره:
۰/۷۱	۰/۶۱	۰/۵۲	۰/۵۲	۰/۵۵	۰/۴۶	۰/۲۹	ارزش‌های سکولار
۰/۳۲	۰/۲۵	۰/۲۳	۰/۲۰	۰/۱۷	۰/۱۸	۰/۱۵	بی‌اعتقادی مذهبی
۰/۴۴	۰/۴۷	۰/۴۳	۰/۴۳	۰/۴۳	۰/۴۱	۰/۳۹	استقلال در انجام امور
۰/۴۵	۰/۴۱	۰/۳۶	۰/۳۶	۰/۳۴	۰/۳۵	۰/۳۰	نگرش به برابری جنسیتی
۰/۱۷	۰/۱۱	۰/۱۱	۰/۱۱	۰/۰۸	۰/۰۷	۰/۱۰	ارزش‌های پسامادی‌گرایانه
۴۲۰	۱۷۴۸	۲۰۲۵	۱۱۳۸	۷۰۷	۳۴۳	۳۰۹	تعداد
۶/۳	۲۶/۱	۳۰/۳	۱۷/۰	۱۰/۶	۵/۱	۴/۶	درصد

بوده‌اند. این عدم تفاوت معناداری در مورد میزان اعتماد به خانواده نیز صدق می‌کند. افرادی که بیان کرده‌اند به خانواده اعتماد ندارند بسیار اندک است هرچند در کوهورت‌های جدید تعداد آن‌ها بیشتر است.

در مورد سایر گویه‌ها اما وضعیت متفاوت است و تفاوت‌های معناداری بین کوهورت‌ها وجود دارد. برای مثال در مورد گویه "ازدواج یک امر منسوخ شده است" مشاهده می‌شود که هرچه به نسل‌های جدیدتر نزدیک می‌شویم، میزان موافقت با این گویه بیشتر می‌شود به طوری که در کوهورت اول ۱۴/۶ درصد افراد با این گویه موافق بودند در حالی که در کوهورت ۱۳۶۰ این رقم به ۲۱/۷ درصد رسیده است.

در جدول ۲ توزیع متولدین کوهورت‌ها بر حسب نگرش آن‌ها نسبت به ابعاد مختلف خانواده آورده شده است. به‌طورکلی ما انتظار داریم که افرادی که متولد کوهورت‌های جوان هستند، موافقت بیشتری با رفتارهای و نگرش‌های مدرن داشته باشند. به جز دو گویه، این امر در تمامی گویه‌های دیگر قابل‌مشاهده است. در رابطه با میزان اهمیت خانواده هیچ تفاوت معناداری بین کوهورت‌های مختلف وجود ندارد. در تمامی گروه‌ها افراد خانواده را با اهمیت بالا ارزیابی کرده‌اند. شرایط تقریباً مشابهی در مورد گویه "فرزندان در خانه به هر دو والد احتیاج دارند" مشاهده می‌شود. بیش از ۹۲ درصد افراد در همه کوهورت‌ها با این گویه موافق

برای مثال ۱/۳ درصد افراد مسن‌ترین کوهورت سنی طلاق را در هر شرایطی پذیرفتنی می‌دانند ولی در کوهورت پایانی این رقم ۵ درصد است. در سمت مقابل ۶۲/۸ درصد افراد مسن در هیچ شرایطی قابل قبول نمی‌دانستند درحالی‌که تنها ۳۲/۳ درصد جوان‌ترین کوهورت این گزینه را انتخاب کرده بودند.

در مورد گویه "داشتن فرزند یک وظیفه اجتماعی است" نیز تفاوت‌ها معنادار است. افرادی که گزینه کاملاً مخالف را انتخاب کرده بودند در کوهورت آخر ۴/۳ درصد بود ولی هیچ یک از افراد کوهورت اول این گزینه را انتخاب نکرده‌اند. در سمت مقابل ۳۷/۵ درصد متولد ۱۳۱۰ و قبل از آن گزینه کاملاً موافق را انتخاب کرده‌اند درحالی‌که در جوان‌ترین کوهورت این رقم تنها ۱۵/۷ درصد است. همچنین مشاهده می‌شود که ۲۵ درصد افراد متولد ۱۳۱۰ و قبل از آن با این گویه کاملاً موافق بودند که "وظیفه فرزندان است که از والدین بیمار خود مراقبت کنند". درحالی‌که تنها ۱۵/۷ درصد متولدین ۱۳۷۰ و بعد از آن با این گویه کاملاً موافق بودند.

همچنین در گویه "یکی از اهداف من این است که والدینم به من افتخار کنند" نیز این تفاوت‌ها وجود دارد. ۵۹/۸ درصد افراد مسن‌ترین کوهورت گزینه کاملاً موافق را انتخاب کرده‌اند ولی تنها ۴۷/۱ درصد جوان‌ترین کوهورت این پاسخ را انتخاب کرده بودند.

نگرش به سقط‌جنین و طلاق نیز در بین کوهورت‌های جوان‌تر متفاوت است و آن‌ها موافقت بیشتری با این رفتارها داشته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که کمتر از ۱ درصد افراد در کوهورت ۱۳۱۰ و قبل از آن بیان کرده‌اند که سقط جنین در هر شرایطی مجاز است. ۸۰/۶ درصد آن‌ها سقط‌جنین را در هیچ شرایطی قابل قبول نمی‌دانستند. در سمت مقابل ۴/۸ درصد افراد در جوان‌ترین کوهورت سنی سقط‌جنین را در هر شرایطی پذیرفتنی می‌دانند. این رقم حدود هفت برابر بزرگ‌تر از کوهورت اول بوده است. همچنین کمتر از نیمی از افراد متولد ۱۳۷۰ و پس از آن گفته‌اند که سقط‌جنین در هیچ شرایطی قابل قبول نیست (۴۳/۸ درصد).

نگرش به طلاق نیز شرایط مشابهی دارد. نگرش مثبت در بین کوهورت‌های جوان‌تر بیشتر است.

جدول ۲. توزیع پاسخگویان بر حسب نگرش نسبت به ابعاد مختلف خانواده (%)

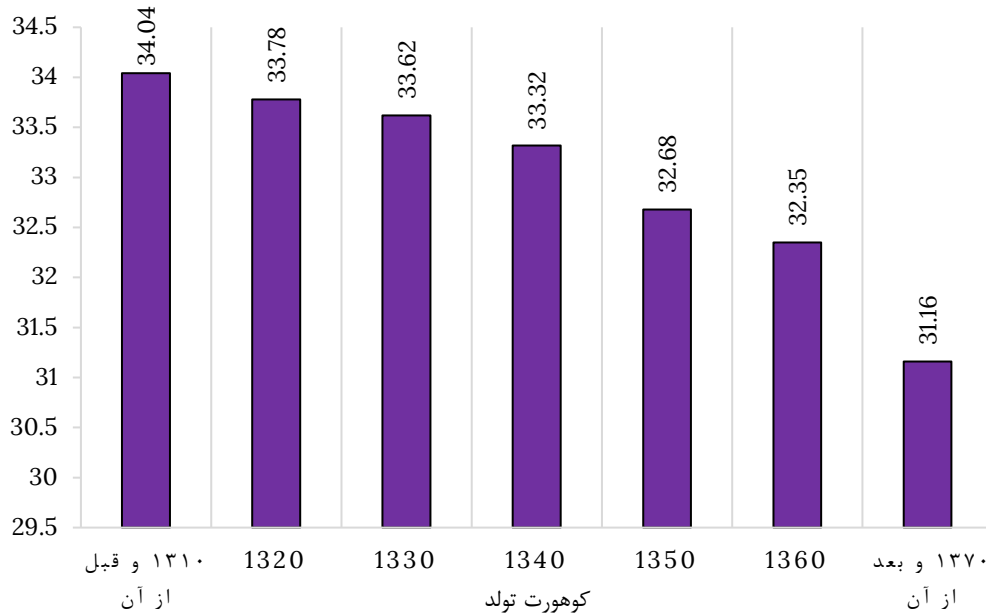
کوهورت تولد							
۱۳۱۰ و قبل از آن							متغیرها
۱۳۶۰	۱۳۵۰	۱۳۴۰	۱۳۳۰	۱۳۲۰	۱۳۱۰	۱۳۷۰ و بعد از آن	
** ۲۲۵/۵۹۸ X2=							طلاق در چه شرایطی پذیرفتنی است
۳۲/۲	۴۳/۱	۴۶/۷	۵۱/۶	۵۴/۴	۵۷/۹	۶۲/۸	هرگز پذیرفتنی نیست
۶۲/۸	۵۲/۳	۵۰/۲	۴۵/۶	۴۳/۵	۳۹/۱	۳۵/۹	با شرایطی قابل قبول است
۵/۰	۳/۷	۳/۱	۲/۸	۲/۰	۳/۰	۱/۳	در هر حالتی پذیرفتنی است
** ۲۴۰/۱۷۱ X2=							سقط‌جنین در چه شرایطی قابل قبول است
۴۳/۸	۶۱/۷	۶۷/۶	۶۹/۵	۷۲/۴	۷۶/۶	۸۰/۶	هرگز پذیرفتنی نیست
۵۱/۴	۳۵/۵	۳۰/۶	۲۸/۶	۲۶/۰	۲۲/۲	۱۸/۷	با شرایطی قابل قبول است
۴/۸	۲/۸	۱/۹	۱/۹	۱/۶	۱/۲	۰/۷	در هر حالتی پذیرفتنی است
** ۲۳/۲۷۸ X2=							ازدواج یک امر منسوخ شده است.
-	۲۱/۷	۱۹/۸	۱۸/۶	۱۳/۴	۱۵/۸	۱۶/۴	موافقم
-	۷۸/۳	۸۰/۲	۸۱/۴	۸۶/۶	۸۴/۲	۸۵/۴	مخالفم
ns ۷/۷۴۸ X2=							فرزندان در خانه به هر دو والد (پدر و مادر) احتیاج دارند
-	۹۲/۵	۹۰/۴	۹۲/۰	۹۲/۵	۹۲/۱	۹۴/۰	موافقم
-	۷/۵	۹/۶	۸/۰	۷/۵	۷/۹	۶/۰	مخالفم

خانواده چقدر برای شما اهمیت دارد							
۹۴/۰	۹۳/۵	۹۳/۸	۹۵/۱	۹۵/۶	۹۳/۸	۹۲/۹	خیلی مهم
۵/۲	۵/۷	۵/۲	۴/۱	۳/۴	۴/۷	۵/۸	تا حدی مهم است
۰/۷	۰/۷	۰/۹	۰/۶	۰/۶	۰/۹	۱/۰	خیلی مهم نیست
۰/۰	۰/۱	۰/۱	۰/۲	۰/۴	۰/۶	۰/۳	اصلاً مهم نیست
از اهداف اصلی من این است که خانواده‌ام به من افتخار کنند							
** ۴۳/۲۹۴ X2=							
۴۷/۱	۴۷/۳	۴۵/۷	۴۳/۳	۴۵/۵	۴۵/۱	۵۹/۸	کاملاً موافقم
۴۷/۹	۴۷/۸	۴۸/۴	۴۹/۰	۴۷/۳	۴۸/۳	۳۵/۹	موافقم
۴/۳	۴/۳	۴/۸	۵/۵	۶/۰	۵/۳	۳/۶	مخالقم
۰/۷	۰/۶	۱/۱	۲/۲	۱/۲	۱/۳	۰/۷	کاملاً مخالفم
وظیفه فرزندان است که از والدین بیمار خود مراقبت کنند							
** ۶۰/۵۹۲ X2=							
۱۵/۷	۱۴/۶	۲۳/۱	۲۶/۴	۲۷/۵	۲۱/۲	۲۵/۰	کاملاً موافقم
۳۰/۲	۳۶/۱	۳۳/۸	۳۶/۸	۴۳/۱	۴۲/۴	۴۳/۸	موافقم
۲۶/۴	۲۴/۸	۲۷/۲	۲۲/۰	۱۸/۳	۲۴/۲	۱۲/۵	بدون نظر
۲۰/۷	۱۷/۹	۱۳/۹	۱۲/۱	۶/۴	۱۲/۱	۱۲/۵	مخالقم
۶/۹	۶/۶	۲/۰	۲/۷	۴/۶	۰/۰	۶/۳	کاملاً مخالفم
چقدر به خانواده خود اعتماد دارید							
ns ۱۶/۲۷۹ X2=							
۸۷/۱	۸۵/۴	۸۳/۳	۸۵/۲	۸۲/۷	۹۰/۹	۹۳/۸	کاملاً اعتماد دارم
۱۱/۰	۱۲/۸	۱۵/۳	۱۴/۳	۱۷/۳	۶/۱	۶/۲	تا حدی اعتماد دارم
۱/۴	۱/۰	۰/۶	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	خیلی اعتماد ندارم
۰/۵	۰/۸	۰/۹	۰/۵	۰/۰	۳/۰	۰/۰	اصلاً اعتماد ندارم
داشتن فرزند یک وظیفه اجتماعی است							
** ۶۸/۲۹۵ X2=							
۴/۳	۴/۹	۴/۳	۴/۹	۱/۸	۳/۰	۰/۰	کاملاً مخالفم
۲۱/۷	۲۳/۱	۱۴/۲	۱۲/۱	۸/۲	۳/۰	۲۵/۰	مخالقم
۱۴/۸	۱۱/۸	۶/۶	۸/۲	۷/۳	۱۲/۱	۱۲/۵	بی نظر
۴۳/۶	۴۱/۸	۵۲/۹	۴۷/۸	۵۹/۱	۵۱/۵	۲۵/۰	موافقم
۱۵/۷	۱۸/۵	۲۲/۰	۲۶/۹	۲۳/۶	۳۰/۳	۳۷/۵	کاملاً موافقم

* معنادار در سطح خطای ۵ درصد، ** معنادار در سطح خطای ۱ درصد، ns غیرمعنادار

نشان داد که چهار کوهورت اول تفاوت معناداری با هم ندارند اما تفاوت آن‌ها با سایر کوهورت‌ها معنادار شده است. دو کوهورت ۱۳۵۰ و ۱۳۶۰ نیز تفاوت معناداری با یکدیگر ندارند اما تفاوت آن‌ها با سایر گروه‌ها معنادار است. نمره خانواده‌گرایی کوهورت ۱۳۷۰ نیز با همه کوهورت‌های دیگر از تفاوت معناداری برخوردار بوده است.

شکل ۲ نمره خانواده‌گرایی در بین کوهورت‌های مختلف را نشان می‌دهد. نتایج حاکی از آن است که نمره خانواده‌گرایی در بین کوهورت‌های جوان‌تر کمتر است. تفاوت ذکر شده از نظر آماری نیز معنادار شده است (** $F=14.862$). آزمون تحلیل واریانس تنها نشان می‌دهد که بین کوهورت‌های مختلف تفاوت معناداری وجود دارد. برای اینکه مشخص کنیم تفاوت بین کدام کوهورت‌ها معنادار از آزمون‌های تعقیبی استفاده شده است. نتایج آن

شکل ۲. میانگین نمره خانواده‌گرایی بر حسب کوهورت‌های تولد

مدل افزایش یافته و به ۹ درصد رسیده است. نکته مهم این است که کنترل ویژگی‌های فردی سبب شده است تا تأثیر متغیر کوهورت تا حد زیادی تعدیل یابد و تنها تعلق داشتن به کوهورت ۱۳۷۰ و بالاتر تأثیر معنادار خود را در مقایسه با کوهورت مرجع حفظ کرده است. همچنین می‌توان مشاهده کرد که بیشتر ویژگی‌های فردی تأثیری منفی و معنادار بر میزان خانواده‌گرایی داشته‌اند. مردان در مقایسه با زنان و افراد ساکن روستا در مقایسه با ساکنین شهری نمره خانواده‌گرایی بالاتری کسب کرده‌اند. همچنین نمره خانواده‌گرایی در میان افراد هرگز ازدواج نکرده و طلاق گرفته در مقایسه با افراد دارای همسر کمتر است اما بین افراد همسر دار و بی همسر در اثر فوت (بیوه) تفاوت معنادار نیست. تحصیلات نیز اثر منفی بر خانواده‌گرایی دارد به طوری که هرچه تحصیلات افزایش یابد، خانواده‌گرایی نیز کاهش پیدا می‌کند. برای مثال نمره خانواده‌گرایی در میان افراد با تحصیلات ابتدایی و راهنمایی، متوسطه و بالاتر و دانشگاهی در مقایسه با افراد بی‌سواد به ترتیب ۰/۰۷۸، ۰/۱۵۲ و ۰/۲۰۴ کمتر است.

جدول ۳ نتایج آزمون رگرسیون چند متغیره را نشان می‌دهد. همانگونه که ملاحظه می‌شود سه مدل متفاوت اجرا شده است. در مدل اول متغیر کوهورت وارد تحلیل شد تا مشخص شود که آیا تعلق داشتن به کوهورت‌های مختلف بر میزان خانواده‌گرایی افراد موثر است یا خیر؟ با توجه به اینکه متغیر مستقل در سطح سنجش ترتیبی است، این متغیر ابتدا به متغیر تصنعی تبدیل و سپس وارد مدل شده است. نتایج نشان می‌دهد که حضور در کوهورت‌های جوان‌تر تأثیر منفی بیشتری بر میزان خانواده‌گرایی داشته است. با این حال تنها تعلق داشتن به سه کوهورت پایانی (۱۳۵۰، ۱۳۶۰ و ۱۳۷۰ و پس از آن) در مقایسه با کوهورت مرجع تأثیر منفی معناداری بر خانواده‌گرایی دارد. علیرغم این موضوع، متغیر کوهورت تنها توانسته است حدود ۶ درصد تغییرات خانواده‌گرایی را تبیین کند.

در مدل دوم، ویژگی‌های فردی وارد مدل شد تا مشخص شود با کنترل این مشخصه‌ها آیا تأثیر کوهورت معنادار باقی خواهد ماند؟ نتایج حاکی از آن است که با ورود این متغیرها، میزان ضریب تبیین

ویژگی‌های فردی و فرهنگی افراد را کنترل کنیم، نمره خانواده‌گرایی در کوهورت پایانی حتی بیشتر از کوهورت ۱۳۱۰ و قبل از آن خواهد بود. به جز داشتن اعتقادات مذهبی، تمامی متغیرهای فرهنگی تأثیر منفی و معناداری بر میزان خانواده‌گرایی داشته‌اند. بر این اساس میزان خانواده‌گرایی در بین افرادی بالاتر است که: اعتقادات مذهبی بالاتری دارند، ارزش‌های سکولار، نگرش نسبت به برابری جنسیتی، داشتن استقلال و ارزش‌های پسامادی‌گرایی در آن‌ها پایین‌تر است. می‌توان به این نتیجه رسید که هر چه نگرش و ارزش‌های سنتی در میان افراد بیشتر باشد، میزان خانواده‌گرایی نیز بالاتر خواهد بود.

در مدل سوم، ویژگی‌های فرهنگی به مدل اضافه شده است. حضور این متغیرها سبب شده است تا مقدار ضریب تبیین به بیش از ۱۹ درصد افزایش یابد که نشان‌دهنده اهمیت بالای این متغیرها در مقایسه با ویژگی‌های فردی است. در واقع این نتایج نشان می‌دهد که مشخصه‌های فرهنگی در مقایسه با ویژگی‌های فردی، تبیین‌کننده‌های بهتری هستند. با این حال با ورود این شاخص‌ها به مدل، بیشتر متغیرها (به جز سن) تأثیر معنادار خود بر متغیر وابسته را حفظ کرده‌اند هرچند از ضرایب بتای آن‌ها کاسته شده است. با کنترل ویژگی‌های فرهنگی، تعلق داشتن به کوهورت پایانی هنوز هم معنادار است با این تفاوت مهم که ضریب بتای به دست آمده برای این طبقه به صورت مثبت درآمده است. این امر نکته مهمی است و نشان می‌دهد که چنانچه

جدول ۳. نتایج آزمون رگرسیون چندمتغیره برای بررسی تأثیر عوامل موثر بر خانواده‌گرایی

مقادیر بتای استاندارد				
مدل سوم	مدل دوم	مدل اول	طبقات متغیر	متغیر
۴۷/۰۷۳ **	۴۳/۶۲۳ **	۴۳/۱۵۲ **	مقدار ثابت	
			۱۳۱۰ و قبل از آن (مرجع)	
۰/۰۱۰ ns	۰/۰۰۵ ns	- ۰/۰۱۱ ns	۱۳۲۰	کوهورت تولد
۰/۰۰۶ ns	۰/۰۰۵ ns	- ۰/۰۱۹ ns	۱۳۳۰	
۰/۰۲۴ ns	۰/۰۱۰ ns	- ۰/۰۴۳ ns	۱۳۴۰	
۰/۰۴۳ ns	۰/۰۱۵ ns	- ۰/۰۹۸ **	۱۳۵۰	
۰/۰۵۴ ns	۰/۰۱۱ ns	- ۰/۱۲۸ **	۱۳۶۰	
۰/۰۵۵ *	۰/۰۵۵ *	- ۰/۰۵۴ **	۱۳۷۰ و پس از آن	
			زن (مرجع)	
۰/۰۲۳ ns	۰/۰۲۸ *		مرد	جنس
			شهر (مرجع)	
۰/۰۶۷ **	۰/۰۷۲ **		روستا	محل سکونت
			دارای همسر (مرجع)	
- ۰/۰۴۱ **	- ۰/۰۷۱ **		بی همسر در اثر طلاق	وضع زناشویی
- ۰/۰۰۱ ns	- ۰/۰۰۷ ns		بی همسر در اثر فوت	
- ۰/۰۵۳ **	- ۰/۰۹۴ **		هرگز ازدواج نکرده	
			بی‌سواد (مرجع)	
- ۰/۰۵۲ *	- ۰/۰۷۸ **		ابتدایی و راهنمایی	وضع سواد و سطح تحصیلات
- ۰/۰۹۵ **	- ۰/۱۵۲ **		متوسطه و دیپلم	
- ۰/۱۳۳ **	- ۰/۲۰۴ **		دانشگاهی	
- ۰/۰۵۲ **			داشتن ارزش‌های سکولار	

** ۰/۲۴۵ -			بی‌اعتقادی مذهبی	
** ۰/۰۷۱ -			داشتن استقلال	
** ۰/۰۶۶ -			نگرش نسبت به برابری جنسیتی	
			داشتن ارزش‌های مادی‌گرایانه (مرجع)	
** ۰/۲۵۹ -			داشتن ارزش‌های پسامادی‌گرایانه	
** ۷۹/۶۰۳	** ۱۷/۴۷۲	** ۹/۲۸۸	F ANOVA	
۰/۲۵۳	۰/۰۹۳	۰/۰۶۱	Adjusted R2	

* معنادار در سطح خطای ۵ درصد، ** معنادار در سطح خطای ۱ درصد، ^{ns} غیرمعنادار

معمولاً از دینداری بالاتری برخوردارند، می‌میرند و افراد جوانتری جایگزین آن‌ها می‌شوند که کمتر به مسائل دینی و مذهبی وابسته‌اند. بر این اساس، مطالعه حاضر به بررسی تغییرات نسلی در ایران و تأثیر آن بر تفاوت در میزان خانواده‌گرایی در نسل‌ها و کوهورت‌های مختلف پرداخت.

یکی از مهم‌ترین یافته‌های تحقیق حاضر، تغییراتی است که در ساختار جمعیت ایران به لحاظ تحصیلات رخ داده است. مقایسه هرم‌های سنی سال‌های مختلف نشان داد جمعیت ایران که در سال ۱۳۵۵ بخش عظیمی از آن را افراد بی‌سواد تشکیل می‌داد و بخش اندکی از آن دارای تحصیلات پایین بودند، در سال ۱۳۹۵ به جمعیتی تبدیل شده است که بیشتر آن باسواد و دارای تحصیلات متوسطه و دانشگاهی هستند. انتظار می‌رود این وضعیت همچنان ادامه داشته باشد و پیش‌بینی‌ها حاکی از آن است که تا سال ۱۴۳۰ درصد ناچیزی از جمعیت را افراد بی‌سواد تشکیل می‌دهند. دلیل اصلی این تغییرات همان جایگزینی نسلی یا کوهورتی است که مان‌هایم (۱۹۷۰)، رایدن (۱۹۶۵) و لوتز (۲۰۱۳) به آن اشاره کرده‌اند. بخش زیادی از افراد مسن بی‌سواد که در ۱۳۳۵ در جمعیت حضور داشتند، فوت کرده‌اند و از جمعیت خارج شده‌اند. این افراد با جوانانی جایگزین شده‌اند که در دهه‌های پس از انقلاب به دنیا آمدند و به لحاظ تحصیلات از وضعیت بسیار خوبی برخوردار هستند. این امر سبب شده است تا جمعیت با اکثریت بی‌سواد توسط جمعیتی با اکثریت باسواد جایگزین شوند. طبیعی است که این دو جمعیت دارای

۶ بحث و نتیجه‌گیری

خانواده‌گرایی در طول تاریخ از ویژگی‌های بارز و مثبت جامعه ایرانی بوده است. فرزندان تا زمان ازدواج و حتی پس از تشکیل خانوار جدید تحت حمایت کامل والدین قرار دارند و اجباری برای جدایی از خانه والدین وجود ندارد. در طرف مقابل، والدین نیز در زمان بیماری، ناتوانی و احتیاج به‌ویژه در دوران سالمندی تحت مراقبت فرزندان قرار می‌گیرند و فرستادن والدین به خانه سالمندان هنوز توسط بخش بزرگی از جامعه مورد پذیرش قرار نگرفته است. با این حال تحولات وسیعی که در ابعاد مختلف جامعه طی دهه‌های گذشته و به‌ویژه پس از انقلاب ۱۳۵۷ رخ داده است، سبب شده است تا خانواده نیز علیرغم اهمیتی که دارد، دچار تغییر شود. این امر با تغییر در ترکیب خانوارها به‌ویژه از اواسط دهه‌ی ۱۳۸۰ به بعد، کاملاً مشهود است.

از مهم‌ترین عواملی که سبب ایجاد تغییرات اجتماعی در سطح کلان خواهد شد، تفاوت نسل‌ها با یکدیگر است که در اثر جابجایی کوهورت‌ها یا نسل‌ها صورت می‌گیرد. به این ترتیب، نسل‌های مسن‌تر به‌صورت تدریجی با نسل‌های جوان‌تر جایگزین می‌شوند. هنگامی که تأثیرات رویدادهای تاریخی مرتبط با دوره‌های خاص به‌طور عمده بر جوانان تأثیر می‌گذارد، نتیجه آن تأثیر نسلی خواهد بود. به‌عنوان مثال، گاهی اوقات بیان می‌شود که دینداری در جامعه به‌طور کلی کاهش یافته است، هرچند دینداری در بین تمامی افراد کم نشده است. این امر به این دلیل است که شهروندان مسن‌تر که

با نتایجی است که سایر محققان (آلوی، ۱۹۹۰؛ آکسین و تورنتن، ۱۹۹۳؛ بامپس، ۱۹۹۸؛ مینگ و همکاران، ۲۰۰۷؛ صیوری خسروشاهی، ۱۳۹۳؛ رازقی نصرآباد و فلاح نژاد، ۱۳۹۶) در زمینه تغییرات نسلی خانواده به آن اشاره داشته‌اند.

به‌طورکلی، نمره خانواده‌گرایی کوهورت‌های مختلف حاکی از تفاوت معناداری بین آن‌ها است. به این ترتیب که علیرغم تشابه ارزش‌ها در برخی از ابعاد، اما خانواده‌گرایی در بین کوهورت‌های جوان‌تر، کمتر از پیشینیان آن‌ها بوده است. نکته مهم این است که تفاوت اصلی بین سه کوهورت پایانی (متولدین ۱۳۵۰ به بعد) با کوهورت‌های قبلی (متولدین قبل از ۱۳۵۰) بوده است. این تفاوت را می‌توان به تأثیر زمان و حوادث و وقایعی که در آن به وقوع می‌پیوندد را مرتبط کرد. با توجه به نظریه دگرگونی ارزشی اینگلهارت (۲۰۰۰) می‌توان این‌گونه تبیین کرد که عواملی همچون توسعه اقتصادی، رشد تکنولوژی و گسترش رسانه‌ها در ایران و در سال‌های اخیر منجر به تغییراتی در ارزش‌ها و نگرش‌های نسل جوان در مقایسه با نسل‌های پیشین شده باشد. این یافته‌ها همچنین می‌تواند با نظریه‌ی گیدنز درباره نسل‌ها تبیین گردد. به این صورت که در ایران به جای آنکه با شکاف و تعارض بین نسلی روبرو باشیم، با تفاوت‌های بین نسل‌ها روبرو هستیم. گیدنز (۲۰۰۱) تفاوت میان نسل‌ها را یک امر طبیعی می‌داند که در نتیجه‌ی تغییرات ساختاری به وجود آمده در جامعه نمود پیدا می‌کند.

نکته مهم دیگری که باید به آن اشاره کرد این است که تحلیل‌های چندمتغیره نشان داد، وقتی مشخصه‌های فرهنگی کوهورت‌ها را کنترل کنیم، اثرات ویژگی‌های فردی تا حد زیادی از بین می‌رود. به این معنی که چنانچه کوهورت‌ها به لحاظ نگرش‌های فرهنگی یکسان باشند، تعلق داشتن به کوهورت‌های مختلف سبب تفاوت در خانواده‌گرایی نخواهد شد. این امر اهمیت مشخصه‌های فرهنگی را نشان می‌دهد. باین‌حال دو مورد مهم قابل ذکر است: نخست آنکه با کنترل همه متغیرهای فردی و

ارزش‌ها و نگرش‌های متفاوتی هستند. این امر سبب خواهد شد تا رفتارهای آنان نیز متفاوت باشد. لذا طبیعی است در چنین شرایطی موضوعاتی مثل خانواده و ابعاد آن دچار تغییر شود. لذا همانگونه که رایدر (۱۹۶۵) نیز به آن اشاره دارد، توجه به کوهورت‌های خاصی که به سبب برخورداری از ویژگی‌های اقتصادی اجتماعی و جمعیتی با ایجاد خرده‌فرهنگ‌های اجتماعی، نقش تعیین‌کننده‌ای در تغییرات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی دارد، از اهمیت برخوردار خواهد بود.

بررسی کوهورت‌های نمونه مورد مطالعه نیز نشان داد که آن‌ها به لحاظ تحصیلات و سایر ویژگی‌های فردی تفاوت‌های معناداری با یکدیگر دارند. تفاوت‌ها در میزان خانواده‌گرایی و ارزش‌های خانوادگی کوهورت‌ها نیز مشهود است. باین‌حال جهت‌گیری در مورد این ارزش‌ها متفاوت است. نتایج نشان داد که ماهیت کلی خانواده، مورد قبول همه کوهورت‌ها است و تفاوت معناداری بین آن‌ها وجود ندارد. به این صورت که همه افراد صرف‌نظر از اینکه به چه کوهورت تولدی تعلق دارند و چه تجربیات تاریخی را پشت سر گذاشته‌اند، در مورد اهمیت خانواده و اعتماد به آن اتفاق نظر دارند. لذا خانواده در شکل کلی آن مورد پذیرش همگان قرار دارد. این بخش از نتایج همسو با نتایج مطالعات آزاد ارمکی (۱۳۸۰)، مدیری و مهدوی (۱۳۹۴) و امامی و همکاران (۱۳۹۷) است.

باین‌حال وقتی در مورد رفتارهای درون خانواده بحث می‌شود، تفاوت‌ها آشکار است. کوهورت‌های جوان‌تر دیدگاه‌های مدرن‌تری نسبت به این رفتارها دارند و برعکس دیدگاه سنتی در بین کوهورت‌های سالمند چشمگیر است. برای مثال میزان پذیرش طلاق و سقط جنین در بین کوهورت‌های جوان بیشتر است. تعداد بیشتری از آن‌ها ازدواج را یک امر منسوخ شده می‌دانند و اینکه مراقبت از والدین توسط تعداد کمتری از آن‌ها به‌عنوان وظیفه فرزندان در نظر گرفته می‌شود. این تفاوت‌های نسلی و کوهورتی در نگرش‌ها و ارزش‌های خانوادگی همسو

سکولار، ارزش‌های پسامادی‌گرایانه و بی‌اعتقادی مذهبی در بین جوانان بالاتر است. همانگونه که اینگلهارت بیان کرد، حمایت از هنجارها و ارزش‌های سنتی در بین مادی‌گرایان بیشتر از فرامادی‌گرایان است. این یافته‌ها همچنین با نظریه زیمل قابل تبیین است. به باور وی، افزایش فردگرایی و کم‌رنگ شدن اهمیت مذهب و دین در نسل جدید باعث به وجود آمدن ارزش‌هایی می‌شود که نسل جوان را از نسل پیشین متمایز می‌سازد. تأثیر معنادار این مشخصه‌های فرهنگی بیانگر این نکته است که در آینده احتمالاً تحولات بیشتری نیز در اثر تفاوت‌های نسلی به وقوع خواهد پیوست.

در نهایت بایستی عنوان کرد که علیرغم وجود تفاوت‌های نسلی در میزان خانواده‌گرایی، اما ماهیت خانواده همچنان در بین بخش بزرگی از نسل‌های جوان از جایگاه بالایی برخوردار است. در این راستا و به‌منظور تداوم این ارزش‌ها در بین نسل‌های جدید، دولت‌ها نقش مهمی دارند. دولت می‌تواند از طریق سیاست‌گذاری درست، این ارزش‌ها را تداوم بخشد. دولتمردان و سیاست‌گذاران بایستی ضمن پذیرش تفاوت‌های نسلی، شرایط لازم برای افرادی که همچنان به ارزش‌های سنتی وفادار هستند، را فراهم کند. برای مثال همچنان که دولت مشوق‌هایی را برای افزایش فرزندآوری در نظر می‌گیرد، بایستی از نسل‌های جدیدی که قصد دارند همچنان وظیفه مراقبت از والدین سالمند خود را برعهده بگیرند، حمایت کند. این امر زمانی اهمیت بیشتری پیدا می‌کند که بدانیم جمعیت ایران در دهه‌های آینده سالخورده خواهد شد و خانواده نقش مهمی در مراقبت از آن‌ها خواهد داشت. برنامه‌هایی که کشورهای آسیای شرقی در این زمینه اجرا کرده‌اند می‌تواند الگوی خوبی برای ایران باشد.

پیشنهادها

بر اساس مطالب ارائه شده می‌توان چند پیشنهاد تحقیقی و سیاستی ارائه کرد که می‌تواند در جهت

فرهنگی، تعلق داشتن به کوهورت ۱۳۷۰ و پس از آن همچنان تأثیر معناداری بر خانواده‌گرایی دارد. این نشان می‌دهد که متولدین ۱۳۷۰ و پس از آن تفاوت‌های آشکاری در زمینه‌های مختلف ارزشی، نگرشی و رفتاری دارند. این افراد دوران جامعه‌پذیری متفاوتی را تجربه کرده‌اند. آن‌ها نه دوران قبل از انقلاب و سال‌های اولیه بعد از انقلاب و دوران جنگ را تجربه نکرده‌اند. در سمت مقابل، در دورانی بزرگ شده‌اند که مشخصه‌های اصلی آن جهانی شدن و گسترش روزافزون رسانه‌های جمعی و اینترنت است که تأثیر بسیار بزرگی بر تغییر اندیشه‌های جوانان دارد. همان‌گونه که اینگلهارت (۲۰۰۰) اشاره می‌کند، ارزش‌های اصلی شخص تا حدود زیادی انعکاس شرایطی است که در طول سال‌های قبل از بلوغ او حاکم بوده است. لذا تفاوت این نسل با پیشینیانشان را می‌توان طبیعی و ناشی از تفاوت‌های نسلی دانست.

مورد دوم این است که با کنترل سایر مشخصه‌های فردی و فرهنگی، تحصیلات همچنان اثر معنادار خود بر خانواده‌گرایی را حفظ کرده است. به این صورت که تحصیلات بالاتر با میزان‌های پایین‌تر خانواده‌گرایی همراه است. این امر اهمیت تحصیلات در زمینه شکل‌گیری ارزش‌ها و نگرش‌ها را آشکار می‌سازد. از این رو می‌توان به اهمیت بالای ساختار جمعیتی تحصیلکرده ایران در سال‌های قبل و همچنین آینده اشاره کرد.

همچنین تفاوت‌های نسل ۱۳۷۰ و پس از آن و اهمیت تحصیلات نشان می‌دهد که بایستی انتظار تغییرات بیشتری را برای دهه‌های آینده داشته باشیم. چرا که فرایند خروج افراد سالمند در اثر فوت و جایگزینی آن‌ها با افراد جوان‌تر همچنان ادامه خواهد داشت و افرادی که جمعیت امروز ایران (به‌ویژه افراد مسن دارای ارزش‌های سنتی) را تشکیل می‌دهند، در آینده‌ی جمعیت حضوری نخواهند داشت و افرادی باقی می‌مانند که تفسیر و نگاهشان به خانواده کاملاً متفاوت است. بایستی توجه کرد که مشخصه‌های فرهنگی همچون ارزش‌های

دولت قرار گیرد. دولت‌ها باید منابع لازم را برای انجام تحقیقاتی در زمینه تغییرات ارزش‌ها و نگرش‌ها در نسل‌های آینده اختصاص دهند تا بتوانند برنامه‌های سیاستی مناسب را بر اساس این تغییرات آینده طراحی کنند. البته پیمایش‌هایی در این زمینه انجام گرفته است با این حال، تداوم آن‌ها و کاهش فاصله زمانی بین اجرای پیمایش‌ها می‌تواند بسیار مفید باشد.

منابع مالی

این مقاله حمایت مالی نداشته است.

سهم نویسندگان

نویسندگان در نگارش مقاله سهم برابری داشته‌اند.

تعارض منافع

نویسندگان مقاله فاقد تعارض منافع هستند.

تحقیقات بیشتر و اجرای سیاست‌های مناسب برای حفظ و تداوم ارزش‌های خانوادگی در جامعه نقش موثری ایفا کنند. با مقایسه نتایج تحقیقات مشابه در سایر کشورها و بررسی تفاوت‌ها و تشابه‌ها میان نسل‌ها در ارتباط با خانواده، می‌توانیم عوامل عمومی و منحصر به فردی که در تشکیل این تفاوت‌ها نقش دارند را شناسایی کنیم. انجام تحقیقات گسترده در مورد تأثیر رسانه‌ها بر نگرش‌ها و ارزش‌های جوانان، می‌تواند به درک بهتر اینکه چگونه این رسانه‌ها می‌توانند نقشی در تغییر ارزش‌ها و خانواده‌گرایی بازی کنند، دست پیدا کنیم.

به لحاظ سیاستی دولت با ارائه آموزش‌های مرتبط به ارتقای آگاهی اجتماعی افراد به زمینه خانواده‌گرایی کمک کند. در این راه، رسانه‌ها و آموزش‌ها باید ارزش‌ها و اهمیت خانواده را ترویج کنند و جوانان را به مراقبت از اعضای خانواده‌هایشان به‌ویژه در دوران نیاز ترغیب کنند. همچنین برنامه‌هایی برای پشتیبانی از سالمندان و ارتقای شرایط زندگی آن‌ها باید طراحی شود تا افراد جوان‌تر با اطمینان بیشتری به تشکیل خانواده بپردازند. برنامه‌های پژوهشی برای مطالعه تغییرات ارزش‌ها و نگرش‌ها در آینده بایستی در دستور کار

منابع

- ابراهیم پور، داوود (۱۳۹۵). بررسی نگرش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی منطقه ۱۳ نسبت به تفاوت ارزش‌های اجتماعی آنان با والدین در رابطه با خانواده و ازدواج. *مطالعات جامعه‌شناسی*، ۷ (۲۵)، ۹۵-۱۱۴.
- احمدی، وکیل؛ قاسمی، وحید؛ کاظمی پور، شهلا (۱۳۹۱). بررسی نقش گذار جمعیتی در تغییرات جامعه شناختی خانواده. *مطالعات اجتماعی روان شناختی زنان*، ۱۰ (۱)، ۸۱-۱۰۲.
- امامی، پریرخ؛ هاشمیان‌فر، سیدعلی؛ حقیقتیان، منصور (۱۳۹۷). بررسی رابطه سرمایه فرهنگی و خانواده گرایی در بین ساکنان شهر اصفهان. *فصلنامه علمی پژوهشی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر*، ۱۱ (۳۷)، ۱۶۵-۱۸۴.
- آزاد ارمکی، تقی؛ شریفی ساعی، محمد حسین؛ ایثاری، مریم و طالبی، سحر (۱۳۹۰). سنخ ایران‌شناسی الگوهای روابط جنسی پیش از ازدواج. *جامعه‌پژوهی فرهنگی، پژوهشگاه علوم مطالعات انسانی و مطالعات فرهنگی*، ۲ (۲)، ۲۴-۱.
- آزاد ارمکی، تقی؛ مدیری، فاطمه؛ وکیلی، عارف (۱۳۸۹). خانواده‌ی ایرانی، فروپاشی یا تغییرات بنیادی با بررسی نقش آموزش عمومی/همگانی در بهبود وضع موجود. *خانواده و پژوهش*، ۷ (۱)، ۶۳-۸۴.
- آزاد ارمکی، تقی (۱۳۸۰). شکاف بین نسلی در ایران. *نامه انجمن جامعه‌شناسی ایران (ویژه‌ی دومین همایش مسائل اجتماعی ایران)*، ۳ (۴)، ۵۷-۶۹.
- آزاد ارمکی، تقی (۱۳۸۳). رابطه بین نسلی در خانواده ایرانی. *مجموعه مقالات مسائل اجتماعی ایران. تهران، انجمن جامعه‌شناسی ایران.*
- آزادارمکی، تقی (۱۳۸۶). فرآیند تغییر نسلی بررسی فراتحلیلی در ایران. *پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه*، ۱ (۱)، ۴۱-۶۸.
- برگر، پیتر و لاکمن، تامس (۱۳۸۷). *ساخت اجتماعی واقعیت*. ترجمه فریبرز مجیدی، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- بگی، میلاد (۱۳۹۷). *پویایی خانوار در ایران: عوامل تعیین‌کننده تغییرات در ترتیبات زندگی افراد، ساختار و بُعد خانوار در سه دهه‌ی اخیر*، پایان‌نامه دکتری، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- بگی، میلاد؛ عباسی شوازی، محمدجلال (۱۳۹۹). *پویایی خانوار در ایران: مطالعه چهار دهه تغییرات در ساختار خانواده و خانوار. نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، ۱۵ (۳۰)، ۲۳۰-۲۰۳.
- بگی، میلاد (۱۴۰۰). تمایل به بی‌فرزندی و تک‌فرزندی در میان زوجین تازه ازدواج‌کرده در ایران. *فصلنامه پایش*، ۲۱ (۱)، ۶۹-۷۹.
- بگی، میلاد (۱۴۰۱). نقش طلاق در تغییر ترتیبات زندگی با تأکید بر تمایزات جنسیتی. *پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران*، ۱۱ (۲)، ۱-۲۰.
- تاجیک، محمدرضا (۱۳۸۱). *جامعه ایرانی و شکاف میان نسل‌ها*. نشریه راهبرد، (۲۶)، ۲۶۴-۲۸۲.
- توکلی، مهناز (۱۳۸۲). *بررسی ویژگی‌های دو نسل در چارچوب نظام ارزشی (مجموعه مقالات) نگاهی به پدیده گسست نسل‌ها*، به اهتمام علی اکبر علیخانی، تهران، پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی.

بینش‌ها. پژوهش نامه علوم اجتماعی، ۳ (۴)، ۷-۳۲.

سازمان ملی جوانان (۱۳۸۰). وضعیت و نگرش جوانان ایران، تهران: انتشارات سازمان ملی جوانان.

سرای، حسن؛ اجاقلو، سجاد (۱۳۹۲). مطالعه نسلی تغییر ارزش ازدواج در ایران (مطالعه موردی: زنان شهر زنجان). مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۵ (۴)، ۱۹-۴۲.

شیرزاد، امیر (۱۳۸۸). بررسی وضعیت شکاف نسلی دانشجویان پسر خوابگاه نواب دانشگاه مازندران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه مازندران.

صادقی، رسول؛ خداپرست، فاطمه سادات (۱۴۰۲). ترتیبات زندگی سالمندان ایرانی و همبسته‌های اجتماعی. جمعیتی آن. نشریه علمی پژوهشی سالمند. ۱۸ (۱): ۱۳۴-۱۴۷.

صباغچی، مرجان؛ عسگری ندوشن، عباس و ترابی، فاطمه (۱۳۹۶). عوامل تعیین‌کننده نگرش به ازدواج و تشکیل خانواده در شهر یزد. مطالعات جمعیتی، ۳ (۱)، ۱۳۱-۱۶۲.

صبوری خسروشاهی، حبیب (۱۳۹۳). تفاوت بین نسلی در خانواده. تغییرات اجتماعی - فرهنگی، ۱۱ (۳)، ۷۸-۹۰.

غلامرضا کاشی، محمدجواد (۱۳۸۳). بازتاب دو تجربه‌ی گرم در نسل‌ها (از کتاب جوانان و مناسبات نسلی در ایران). به اهتمام محمدعلی محمدی. تهران: انتشارات پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی.

فتحی، الهام؛ جاوید، نورمحمد؛ سرخیل، بهناز و زبرجد، سودابه (۱۳۹۶). تغییرات میانگین سن ازدواج در ایران. دو ماهنامه‌ی تحلیلی-پژوهشی، ۵ (۲)، ۸-۱۲.

حسینی، حاتم؛ تیموری ارشد، رضا (۱۳۹۸). تبیین دوام ازدواج منجر به طلاق در ایران. نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، ۴ (۲۷)، ۱۵۳-۱۱۵.

حیدری، حسین (۱۳۹۸). مطالعه جامعه‌شناختی تأثیر جهانی‌شدن بر کارکردهای خانواده. فصلنامه فرهنگی تربیتی زنان و خانواده، ۱۴ (۴۷)، ۸۳-۱۰۳.

خلج آبادی فراهانی، فریده؛ کاظمی‌پور، شهلا و رحیمی، علی (۱۳۹۱). بررسی تأثیر معاشرت با جنس مخالف قبل از ازدواج بر سن ازدواج و تمایل به ازدواج در بین دانشجویان دانشگاه‌های تهران، خانواده‌پژوهی، ۹ (۳۳)، ۲۸-۷.

دانش، پروانه؛ ذاکری نصرآبادی، زهرا و عبداللهی، عظیمه سادات (۱۳۹۳). تحلیل جامعه‌شناختی شکاف نسلی در ایران. جامعه‌پژوهی فرهنگی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۵ (۳)، ۱-۳۱.

رازقی نصرآباد، حجه بی بی؛ فلاح نژاد، لیلیا (۱۳۹۶). تفاوت‌های نسلی ارزش ازدواج: مورد مطالعه شهر هشتگرد. مطالعات راهبردی زنان، ۱۹ (۷۵)، ۸۴-۶۳.

رئیس، کتابون؛ فراشبندی، رضا (۱۳۹۶). خانواده و شکاف بین نسلی، اولین همایش ملی آسیب شناسی و آسیب زدایی پدیده شکاف بین نسلی (زمینه‌ها، چالش‌ها و راهکارها).

زارع شاه‌آبادی، اکبر؛ سلیمانی، زکیه (۱۳۹۱). بررسی عوامل مرتبط با گرایش دانشجویان به روابط پیش از ازدواج در دانشگاه یزد. رفاه اجتماعی، ۱۲ (۴۵)، ۳۳۹-۳۴۶.

ساروخانی، باقر؛ صداقتی فرد، مجتبی (۱۳۸۸). شکاف نسلی در خانواده ایرانی؛ دیدگاه‌ها و

معیدفر، سعید (۱۳۸۳). شکاف نسلی یا گسست فرهنگی (بررسی شکاف نسلی در ایران). *مطالعات جامعه‌شناختی*، ۲۴ (۱۰)، ۸۰-۵۵.

معیدفر، سعید (۱۳۸۷). *مشکل استقلال جوانان و تأثیر آن در نگرش‌های سیاسی آنان*. مجموعه مقالات و گفت و گوها "امروز و فردای جوان ایرانی". انتشارات مؤسسه تحقیقات و توسعه‌ی انسانی.

نظری، حامد؛ گنجی، محمد؛ بابایی فرد، اسدالله (۱۳۹۸). فراتحلیل کیفی پژوهش‌های ناظر بر زمینه‌ها و عوامل تغییرات خانواده ایرانی. *زن و مطالعات خانواده*، ۱۲ (۴۵)، ۱۰۳-۱۳۴.

نیک‌پرور، فاطمه؛ پناغی، لیلی؛ مظاهری، محمدعلی (۱۳۹۰). تغییر ملاک‌های ازدواج در سه نسل: ارائه یک مدل زمینه‌ای مقدماتی. *خانواده پژوهی*، ۷ (۲)، ۱۸۷-۲۰۵.

یوسفی، نریمان (۱۳۹۱). شکاف ارزشی بین‌نسلی در خانواده‌های تهرانی. *فصلنامه راهبرد اجتماعی و فرهنگی*، ۲ (۷)، ۲۱۳-۲۴۰.

قادرزاده، امید؛ محمدی، فردین و محمدی، حسین (۱۳۹۶). جوانان و روابط پیش از ازدواج: مطالعه کیفی زمینه‌ها، تعاملات و پیامدهای آن. *راهبرد فرهنگ*، ۳۸، ۷-۴۰.

گودرزی، سعید (۱۳۸۸). تغییر ارزش‌های جوانان و عوامل مرتبط با آن. *رفاه اجتماعی*، ۱۰ (۳۹)، ۴۲۱-۴۴۴.

گیدنز، آنتونی (۱۳۷۸). *راه سوم و بازسازی سوسیال دموکراسی*، ترجمه منوچهر محسنی، تهران: نشر تیرازه.

مدیری، فاطمه (۱۳۹۷). گونه‌های مختلف ارزش‌های خانوادگی و همبسته‌های اقتصادی اجتماعی آن در شهر تهران. *فصلنامه جامعه‌شناسی کاربرد*، ۲۹ (۱)، ۱۴۷-۱۶۶.

مدیری، فاطمه؛ مهدوی، محمد صادق (۱۳۹۴). ارزش‌های پست مدرن خانوادگی در شهر تهران. *فصلنامه خانواده‌پژوهشی*، ۱۱ (۴۳)، ۲۸۱-۲۹۶.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۳). *ازدواج موقت و تأثیر آن بر تعدیل روابط نامشروع جنسی*، تهران.

- Adelson, J. (1970). *What generation gap?* The New York times, Retrived from <https://www.nytimes.com/1970/01/18/archives/what-generation-gap-what-generation-on-gap.html>
- Alwin, D. F. (1990). Cohort replacement and changes in parental socialization values. *Journal of Marriage and the Family*, 52, 347-360.
- Axinn, W. G., & Thornton, A. (1993). Mothers, children, and cohabitation: The intergenerational effects of attitudes and behavior. *American Sociological Review*, 233-246.
- Bagi, M., & Abbasi-Shavazi, M. J, (2021). Projections of Family Households and Living Arrangements and Applications in Iran; in *The Innovative Multistate Methods for Household and Living Arrangement Projections and Applications*, (Pp. 606-620). Science Press, Beijing.
- Bengtson, V. L. (1970). The generation gap: A review and typology of social-psychological perspectives. *Youth & Society*, 2(1), 7-32.
- Bumpass, L. L. (1998) The changing significance of marriage in the United States, In *The changing family in comparative perspective: Asia and the United States* (Pp. 63 - 79). Honolulu, HI: East-West Center.
- Castiglioni, M., & Dalla Zuanna, G. (1995). Some indications on reproductive behaviour of never married women in Italy. In *Contribution of Italian scholars to the European Population Conference* (Pp. 5-21). Wydawca Nieznany.
- Castiglioni, M., & Zuanna, G. D. (1994). Innovation and tradition: Reproductive and marital behaviour in Italy in the 1970s and 1980s. *European Journal of Population*, 10(2), 107-141.
- Choi, Y., Kim, T. Y., Lee, J. P., Tan, K. P. H., Noh, S., & Takeuchi, D. (2021). Upholding familism among Asian American youth: Measures of familism among Filipino and Korean American youth. *Adolescent Research Review*, 6(4), 437-455.
- Friedenberg, E. Z. (1969). The generation gaps. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 382(1), 32-42.
- Lesthaeghe, R. (2014). The second demographic transition: A concise overview of its development. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(51), 18112-18115.
- Lesthaeghe, R., & Surkyn, J. (2002). New forms of household formation in Central and Eastern Europe-Are they related to newly emerging value orientations? In *Economic Survey of Europe* (Pp. 197-216). UNECE, Geneva.
- Lipset, S. M. (1968). The activists: A profile. *The Public Interest*, 13, 39-51.
- Lubell, S. (1968). That generation gap. *The Public Interest*, 13, 52-60.
- Lutz, W. (2013). Demographic metabolism: A predictive theory of socioeconomic change. *Population and Development Review*, 38, 283-301.
- Mannheim, K (1970). The problem of generations. *Psychoanalytic Review*, 57(3), 378-404.

- Manning, W. D., Longmore, M. A., & Giordano, P. C. (2007). The changing institution of marriage: Adolescents' expectations to cohabit and to marry. *Journal of Marriage and Family*, 69(3), 559-575.
- Mayer, B. (2013). Family change theory: A preliminary evaluation on the basis of recent cross-cultural studies. In *Intergenerational relations* (Pp. 167-188). Policy Press, Bristol.
- Merton, R. K. (1968). *Social theory and social structure*. Simon and Schuster, New York.
- Nichols, L. S., & Junk, V. W. (1997). The sandwich generation: Dependency, proximity, and task assistance needs of parents. *Journal of Family and Economic Issues*, 18(3), 299-326.
- Ovink, S. M., & Kalogrides, D. (2015). No place like home? Familism and Latino/a-White differences in college pathways. *Social Science Research*, 52, 219-235.
- Parsons, T. (1951) *The social System*. Free Press, Illinois.
- Reher, D. S. (1998). Family ties in Western Europe: persistent contrasts. *Population and Development Review*, 24(2), 203-234.
- Reiss, I. L. (1968). How & why America's sex standards are changing. *Transaction*, 5(4), 26-32.
- Rozak, T. (1969). *The Making of a Counter Culture*. Doubleday, New York.
- Ryder, N. B. (1985). The cohort as a concept in the study of social change. In *Cohort analysis in social research* (Pp. 9-44). Springer, New York.
- Schmid, L. (2021). *Work, divorce and post-marital living arrangements in Germany: the role of stress, couples' division of labour and alternative partnerships*, Doctoral dissertation, Universität zu Köln.
- Schwartz, S. J. (2007). The applicability of familism to diverse ethnic groups: A preliminary study. *The Journal of Social Psychology*, 147(2), 101-118.
- Slater, P. E. (1970). *The pursuit of loneliness*. Penguin press.
- Sobotka, T., & Berghammer, C. (2021). Demography of family change in Europe. In *Research Handbook on the Sociology of the Family* (Pp. 162-186). Edward Elgar Publishing.
- Statista (2022). Mean age of females at first marriage in Europe in 2014, by country, Retrived from: <https://www.statista.com/statistics/612768/mean-age-of-female-at-first-marriage-in-european-countries/>
- Traub, S. H., & Dodder, R. A. (1988). Intergenerational conflict of values and norms: A theoretical model. *Adolescence*, 23(92), 975-989.
- Horowitz, J. M., Graf, N., Livingston, G. (2019). *The landscape of marriage and cohabitation in the U.S*, Pew research center. Retrived from: <https://www.pewresearch.org/social-trends/2019/11/06/the-landscape-of-marriage-and-cohabitation-in-the-u-s/#:~:text=The%20share%20of%20adults%20ages,marriage%20and%20cohabitation%20is%2035%25.&text=About%20one%2Din%2Dfour%20adults,and%2026%25%20have%20done%20neither.>

Dalla Zuanna, G. (2004). The banquet of Aeolus: A familistic interpretation of Italy's lowest low fertility. In *Strong Family and Low Fertility: A Paradox? New Perspectives in*

Interpreting Contemporary Family and Reproductive Behaviour (Pp. 105-125). Dordrecht: Springer Netherlands